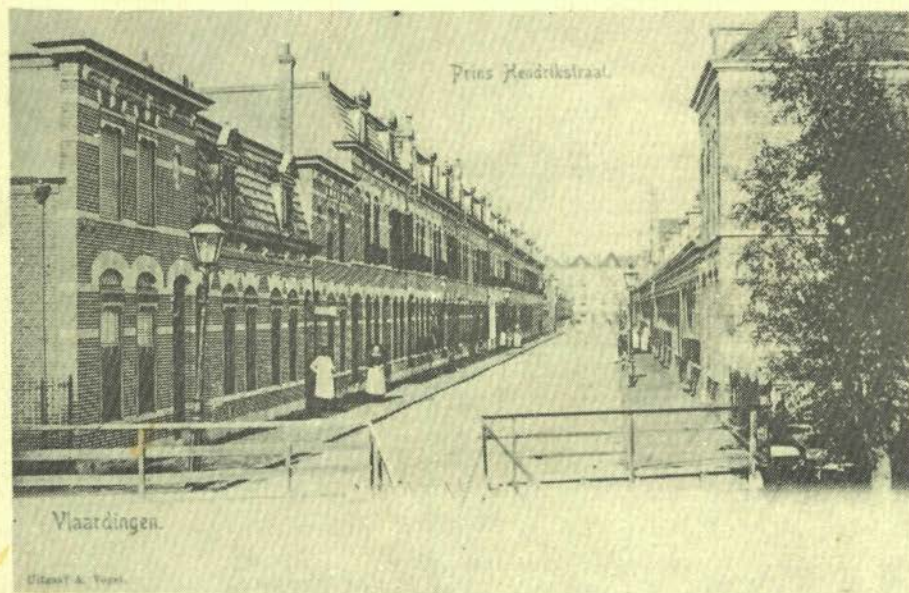

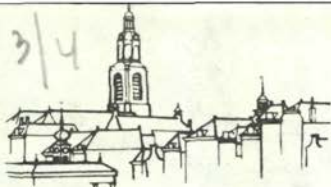
nummer 40
september 1988

TIJD-SCHRIFT

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

*Foto voorpagina: opname van de Prins Hendrikstraat. Op de
voorground een bruggetje naar de Vettenoordskade.*

TIJD - SCHRIFT

Nummer 40, september 1988

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

INHOUD

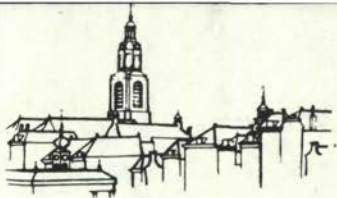
Redactioneel	2
Van de voorzitter	3

Artikelen

<i>Kinderarbeid in Vlaardingen?</i> door Jan van Hees	5
<i>"Een sierlijk festeyn met schoone optogten van blazoenen en vendels": het Landjuweel van de rederijkers van Vlaardingen in vroeger tijden,</i> door Frans W. Assenberg	19
<i>Wat heeft en had Albert Delahaye met Vlaardingen te maken?</i> door P.J. Westerdijk	37
<i>Jeugdherinneringen aan de Prins Hendrikstraat en omgeving,</i> door B. Poot	58
<i>Nog eens: bommen op Vlaardingen,</i> door Harm Jan Luth	102
<i>Liefdadigheid anno 1696,</i> door Harm Jan Luth	105

Overige zaken

Agenda	108
Nieuwe historische uitgaven	111
Inhoud volgend Tijd-Schrift	112

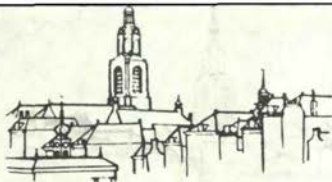

REDAKTIONEEL

Voor u ligt alweer het 40ste nummer van Tijd-Schrift, waarin weer een verscheidenheid van artikelen. Jan van Hees schrijft over kinderarbeid in Vlaardingen. Een onderwerp dat terecht aandacht verdient omdat er amper iets over bekend is in de literatuur over deze stad. Naar aanleiding van het Landjuweel van 1987 schreef Frans Assenberg een artikel over het Landjuweel en de rederijders in vroeger tijden. Het werd aan de Vlaardingse pers te publicatie aangeboden, maar echter niet geplaatst. Reden voor de redactie van Tijd-Schrift om het nu op te nemen. Verder een interessant artikel over de "dissidente" Albert Delahaye en diens denkbeelden. Het betreft de vraag of de oude kaarten en geschriften wel juist door de historici zijn uitgelegd. Hebben de gegevens over de geschiedenis van ons gebied geen betrekking op het noorden van Frankrijk? Het tweede deel van dit artikel handelt over de sollicitatie van Delahaye naar de positie van gemeente-archivaris in Vlaardingen: een minirel. Eén en ander is van de hand van oud-voorzitter Paul Westerdijk. Als tegenhanger van de historische artikelen een stuk vol herinneringen van de heer B. Poot over de Prins Hendrikstraat en omgeving. Het bijzondere van Tijd-Schrift is dat het open staat voor artikelen van amateur-historici in de ruimste zin des woords. Het neemt daarbij een bijna unieke plaats in in de historische streekliteratuur. Tot slot een reactie van Harm Jan Luth op zijn artikel in Tijd-Schrift nummer 38 over het bombardement op de Hoogstraat, dat kennelijk één en ander heeft losgemaakt. Het verhaal van een tragische en dramatische vergissing.

Alle inzenders worden hartelijk bedankt voor hun bijdrage.

Redactie Tijd-Schrift.

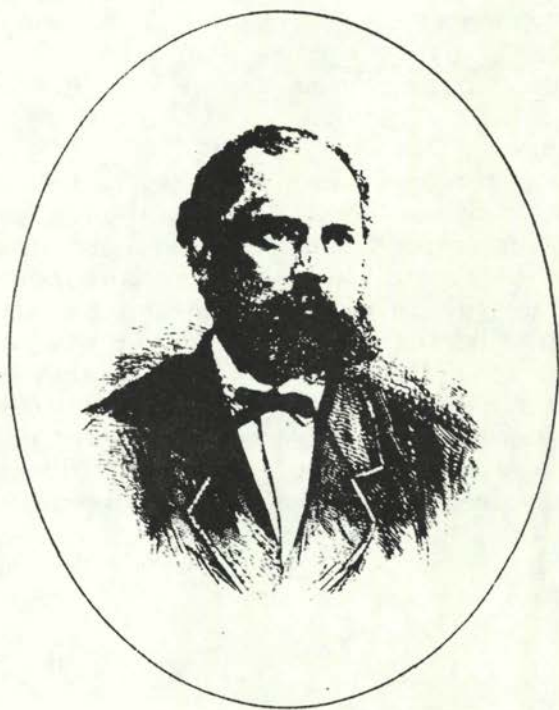
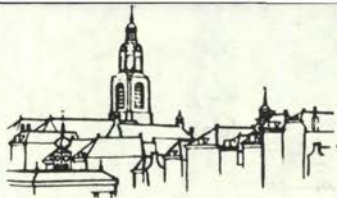

VAN DE VOORZITTER

Een nieuw seizoen ligt voor ons. Elders in dit nummer van Tijd-Schrift treft u een overzicht aan van het merendeel van de voorgenomen verenigingsactiviteiten voor de komende periode. Het is toch altijd weer een zaak van afwegen, wanneer je zo'n jaarprogramma samenstelt. Het accent ligt uiteraard op de lokale historie - dat is de doelstelling van onze vereniging.

Opnieuw is de lezingencommissie er in geslaagd een veelzijdig aanbod te doen. Kijkt u de aankondiging van de lezingen er maar eens op na! Je beseft dan opnieuw hoe veelkleurig het palet van stads- en streekhistorie kan zijn. Ook andere, nog niet nader omschreven activiteiten getuigen daarvan. Dikwijls betreft het geen grote personen en gebeurtenissen in nationaal perspectief - dat is óók een vorm van historie bedrijven en beschrijven. Maar is het niet juist de gewone mens in eigen omgeving die de kern vormt van de maatschappij, nu en toen? En die is alleszins onze aandacht waard, zeker ook om ons eigen "zijn" beter te bevatten.

K.W. van Netten

**Samuel van Houten toen hij lid van de
Tweede Kamer was.**

Samuel van Houten toen hij lid was van de Tweede Kamer.

KINDERARBEID IN VLAARDINGEN?

Jan van Hees

Het liberale Tweede-Kamerlid mr. Samuel van Houten (1837-1930) liep in de tweede helft van de vorige eeuw uit de pas in de politieke stroming waarvan hij deel uitmaakte. De politieke twee-deling in conservatieven en liberalen maakte het moeilijk om iets aan de schrijnende woon- en werkomstandigheden van de arbeidende klasse te doen. Als vooruitstrevend liberaal, behorend tot de progressieve vleugel, de zgn. Jong-Liberalen, vond hij dat men moest streven naar volksonderwijs en sociale wetgeving. Op die weg ontmoette hij de liberale voorman Thorbecke. Deze wilde geen staatsinmenging in de sociale problemen, Van Houten wilde dat wel. In Engeland was één en ander al veel eerder aan de orde gekomen en hadden economen al gezegd dat o.a. kinderarbeid er voor zorgde dat de lonen van de volwassenen laag bleven.

Kennelijk zag men in Nederland die zaken niet vroeg genoeg of wilde men ze niet zien. In de kerken werden in het algemeen onderdanigheid en berusting gepreekt. En conservatieven en liberalen waren als groep toch niet de eerst aangewezenen om oog te hebben voor arbeidersgroepen? Opvoedkundig vond men dat werk en deugd bij elkaar hoorden (arbeid adelt!) en dus: hoe vroeger er gewerkt werd, hoe beter dat was. Ook was er verzet van de ondernemers die verklaarden dat zonder de goedkope arbeid van kinderen hun bedrijf niet kon bestaan. Scheveningse reders moeten aan het College van de Zeevisserij de vraag gesteld hebben om bij wetgeving vrijgesteld te mogen worden van een verbod op kinderarbeid. En de regering, die na

een onderzoek (1853-1867) tot de conclusie kwam dat de slechte toestand van de fabrieksarbeiders nogal meeviel, was niet in beweging te krijgen.

Onder invloed van gebeurtenissen in Parijs, waar een revolutionaire beweging uitgebroken was, o.a. door het ontbreken van eerste levensbehoeften voor arbeiders, kruisten Thorbecke en Van Houten de politieke degens. Ook al had de regeringsenquête uitgewezen dat niet echt veel jonge kinderen loonarbeid verrichtten, toch was het een groep van zo'n 50.000 kinderen die geen onderwijs genoten, maar òf werkten òf rondhingen, waar de discussies over staatsinvloed op sociaal gebied betrekking op hadden.

In de Handelingen van de Tweede Kamer van 23 november 1871 zegt Van Houten: "Er zijn twee wegen om het vraagstuk op te lossen: de eerste is de door mij aanbevolene tussenkomst des wetgevers, de tweede de invloed der werknemersverenigingen. De eerste weg acht ik verkieslijk, omdat de pogingen der werkmansverenigingen gepaard gaan met een industriële strijd tegen de werkgevers, en het plichtmatig is deze, waar het kan, te voorkomen."

Drie jaar later, op 15 oktober 1874, trad de wet - op initiatief van Samuel van Houten gemaakt - in werking. "Het is verboden kinderen beneden twaalf jaar in dienst te nemen of in dienst te hebben. Het verbod is niet toepasselijk op huiselijke of persoonlijke diensten." Oorspronkelijk ging het wetsontwerp verder, namelijk een totaal verbod voor loonarbeid van kinderen onder de twaalf jaar. Het stadsbestuur kon ontheffing verlenen, mits naast zes uur werk ook drie uur onderwijs gegeven zou worden. De term "persoonlijke diensten" was echter rekbaar, waardoor in 1878 nog vrij-spraak volgde voor de arbeid van een achtjarige op een - niet Vlaardings - visserijschip!

In wezen kwam daarom pas een eind aan de kinderarbeid in 1889, toen een nieuwe arbeidswet en -inspectie tot stand kwamen.

Hierboven is al opgemerkt dat de signalering van het sociale probleem langzaam opkwam. Vermoedelijk hield dat ook verband met het langzame doorwerken van de ontwikkelingen in de industriële revolutie (b.v. bij ijzer en katoen). Een andere mogelijkheid zal ook de houding van de arbeider geweest zijn, die nam wat binnen zijn bereik lag, daarbij gesteund door het geld dat vrouw en kinderen binnenbrachten. Ter illustratie enkele zaken, die voor de Vlaardingse situatie kenmerkend zijn. Pas in 1856 werden katoenen netten experimenteel in gebruik genomen door een eenzame vernieuwer, terwijl de ontwikkelingen rond katoen in Engeland al in 1850 over hun hoogtepunt waren. Verder het feit dat pas in 1891 de stalen bunsloep en in 1897 een nieuw (Frans) type stoomlogger in de vaart gebracht werden. In Vlaardingen onderkende men tot in de zeventiger jaren ook niet de slechte omstandigheden van de arbeidersklasse. Men zag alleen "armen". De zorg voor de armen manifesteerde zich in een Gemeentelijk- en Kerkelijk Armbestuur en particuliere Armenzorg. De bedeelden bestonden voornamelijk uit weduwen en ongehuwde vrouwen. Kinderen van bedeelden zaten overdag op de haringnetten-breischool en 's avonds op de stadsarmenschool. Toen de machinaal vervaardigde katoenen netten in gebruik genomen werden, viel ook voor die kinderen het handwerk weg. Toch kon men in de Vlaardingse Courant van 28 april 1894 lezen: "De armoede en verlatenheid, waarvan in andere steden ons zo nu en dan een staaltje gegeven wordt, zijn hier, Goddank, niet te vinden. Het is dan ook een slechte grond voor het socialisme: die plant vindt hier te weinig voedsel." Het is natuurlijk ook waar dat de communicatie gebrekkig was. Veel plaatsen waren gesloten gemeenschappen, waarbinnen veel besloten werd door enkele notabelen. Kinderarbeid kwam natuurlijk in alle plaatsen voor, maar of er ook altijd van misbruik sprake was, is nog maar de vraag. Als er wantoestanden geconstateerd werden, dan gingen die

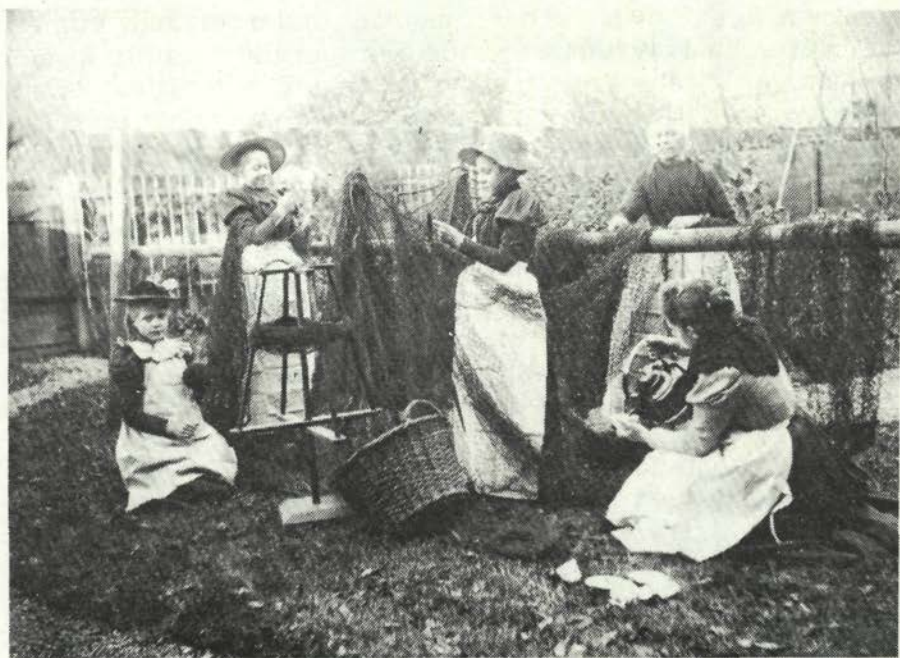
Opname van de bemanning van de VL192. Kinderarbeid?

stemmen juist op in verband met het onderwijs aan kinderen. Het schoolverzuim werd als een van de grootste kwalen genoemd. Ouders kregen daar de schuld van en een aantal redenen waarom ouders zo handelden is hiervoor al gegeven.

De Vlaardingse situatie

In 1873 bestond de bevolking uit zo'n 9000 inwoners en er waren zo'n 1000 kinderen die de toenmalige lagere scholen bevolkten. In het Gemeenteverslag van de Schoolcommissie komt de volgende passage voor: "Wat het betrekkelijke schoolverzuim betreft, ontleen wij aan het verslag van de alhier gevestigde afdeling van het Nederlandsch Schoolverbond de volgende mededelingen. De R.K. meisjesschool levert slechts een verzuim op van 1%. De armenschool daarentegen in de verschillende kwartalen 50% (d.w.z. 28 leerlingen, JvH). Het schoolverzuim is daar vreselijk groot. Enkele leerlingen verzuimen zelden, zeer velen heten school te gaan, zij ontvangen door hun onophoudelijk schoolverzuim eigenlijk geen onderwijs." In 1875 lezen we: "Het is droevig om het te erkennen, maar wij mogen het niet verzwijgen, dat tegenover het vermeerderen van de bevolking der gemeente staat het verminderen van het aantal schoolgaande kinderen en dat in een tijdperk, waarin op het schoolverzuim wordt gelet en het zogenaamde wetsontwerp Van Houten (n.b.: de wet was al twee jaar in werking! JvH) een toeneming had mogen verwachten. Vele jongens beneden de twaalfjarige leeftijd varen op de vissersschepen zonder gemonsterd te zijn, in hoeverre daardoor de gestelde wet overtreden wordt, zullen wij niet wagen te beslissen, maar wij menen de gelegenheid te baat te moeten nemen om de reders op dat feit te wijzen en hun hulp in te roepen tot wering van het schoolverzuim." De Schoolcommissie wist dus niet of de wet overtreden werd. Overi-

Boetsters aan het werk.

gens was ook de aanmonstering op de schepen nog niet wettelijk geregeld, dat gebeurde pas in 1877 ten overstaan van de waterschout (de commissaris van politie). In het verslag over 1877 kregen zelfs de moeders de schuld van "hun zogenaamde moederliefde door het geven van vakantie aan hare kinderen." Op de vaders rustte echter de plicht om haar in het goede spoor te brengen. Zouden de meeste kinderen die verzuimden dan toch niet werken, maar gewoon spijbelen? Of lag het soms aan de kwaliteit en aanpak van het onderwijs? In de jaren 1877 tot en met 1884 repte de Schoolcommissie nauwelijks over het probleem. In het verslag van 1884 werd het feit genoemd dat veel jeugdige vissers in dat jaar wel aan de wal bleven, maar niet naar het "herhalingsonderwijs" gingen. In 1885 werd aangevoerd dat het probleem van het schoolverzuim nog altijd niet verdwenen was, maar dat er wel vooruitgang werd geboekt. Nu kwam de narigheid van het schoolverlaten daags na het bereiken van de twaalfjarige leeftijd. Hoe eenzijdig de commissie dacht, is op te maken uit het verslag over 1887, waar als oorzaak van het schoolverzuim voor de meisjes aangegeven werd: de huiselijke arbeid en voor de jongens: de mindere mate van tucht en onzagg. "Hoe gunstig de wet op de arbeid werkt, zo zijn er toch nog altijd kinderen beneden de twaalfjarige leeftijd, die enkele zeereizen ter visserij maken." Door het invoeren van getuigsschriften en het niet geven van een bibliotheekboek als een kind in een week niet trouw de school bezocht had, probeerde men het schoolverzuim te voorkomen. Volstrekt schoolverzuim kwam in 1888 nauwelijks meer voor. In 1890 werd de volgende levensechte opmerking gemaakt: "Als men op de schoollijst ziet dat er een negental jongens zijn van 6 à 11 jaar, die staan ingeschreven, maar wier verschijning in de school begroet wordt als een komeet aan de hemel, dan moet men niet menen dat hij die van de schooldwang der ouders veel verwacht, de zaak optimistisch inziet, maar

Kuipersgroep met koffiejongen.

dat hij blind is voor de noden en behoeften der maatschappij. Voor de grote meerderheid der ouders is gelukkig de leerplicht niet nodig en zij zouden er niet door bemoeilijkt worden, maar voor kinderen van de laagste klassen der maatschappij, wier leerschool de straat en wier onderwijzers vagebonden zijn, is het verplicht schoolbezoek het enige middel, waardoor er kans bestaat dat zij nuttige burgers in de maatschappij worden." Er werd voor dat jaar een schoolverzuim van gemiddeld 2% opgegeven voor de "tusschenschool". Die had in dat jaar 363 leerlingen. Het is niet duidelijk hoe dat cijfer bekeken moet worden. Werkten deze kinderen dan? Waarschijnlijk niet. Niemand had kennelijk vat op hen. In 1892 was het vele verzuim reden tot de verzuchting dat de wet op de kinderarbeid beter nageleefd moest worden (werkten ze dus toch?). En dit drie jaar na de inwerkingtreding van de Arbeidswet en de arbeidsinspectie van 1889! Op de bovengenoemde school liep het verzuim wegens arbeid op tot 3% in 1893. Het jaar daarop ging men over tot het toekennen van geldelijke beloning voor de ouders die bedeed werden en hun kinderen trouw naar school stuurden. Wie dat drie maanden deed kreeg een gulden. Het klagen van de Commissie bleef aanhouden en men ging om leerplicht vragen. Hoewel de staat van leerlingen die om een onbekende reden de school niet bezochten in 1899 één en twintig leerlingen telde op een totaal van 2600, rijst de vraag of dat aantal nu werkelijk zo hoog was om in voorgaande jaren van een "kanker, die aan het onderwijs knaagde" te spreken.

Het Nederlandsch Schoolverbond, afdeling Vlaardingen

Op 21 februari 1870 werd de afdeling Vlaardingen van het Nederlandsch Schoolverbond opgericht en in 1875 vond een fusie plaats met de "Vereeniging tot bevordering van het volksonderwijs en schoolbezoek in Nederland". In het ver-

slag over het jaar 1874 is het volgende te lezen: "Drijven of zinken we? Deze vraag wordt gesteld naar aanleiding van het schoolverzuim op een bepaalde school. Gaan wij het gehele schoolverzuim na, het bedraagt in het eerste kwartaal voor de jongens en meisjes 5%, in het tweede kwartaal voor de jongens 9% en meisjes 3%, in het derde kwartaal resp. 15% en 10% en in het vierde kwartaal 10% en 7%. Het grootste verzuim in het derde kwartaal is het gevolg van de veldarbeid gedurende de hooitijd, van de haringvisserij en van andere bedrijven, welke dan de meeste handen vereisen. Veldarbeid onttrok dan ook menigmaal aan de school vier, zeevaart zes en andere arbeid buitenshuis vijf leerlingen. Drie jongens en zeven meisjes beneden de twaalf jaar verlieten de school en daaronder twee meisjes van nog geen tien jaar!" Het hele verslag ademt dezelfde geest. Er blijkt wel dat er kinderen zijn die mee naar zee gaan, maar niet om daarmee een volledige baan te vervullen: er wordt gesproken over "geruime tijd" en het is de vraag of hier sprake is van werkelijke kinderarbeid of persoonlijke diensten, laat staan van kinderuitbuiting. Dat ze verbrokkeld onderwijs ontvingen staat uiteraard buiten kijf.

De Oude Lijnbaan

Van de Oude Lijnbaan of beter "Touwslagerij en Garensponnerij" is een werkliedenregister bewaard gebleven over de jaren 1855 - 1890. In de lijsten worden namen van de werklieden vermeld (naam en datum van indiensttreding) en verder hoeveel "jongens en meiden" er waren. Er valt dus niet gemakkelijk te achterhalen hoe oud de laatsten waren. Echter, na 1874 volgt een scherpe daling van werklieden en "jongens en meiden", van resp. 28 en 9 naar 20 en 3 in 1887. In 1890 waren er geen jongeren meer in dienst en liep het werkliedenaantal weer op tot 32.

Aquarel van de Lijnbaan.

De monsterrollen

In 1877/1878 werden voor het eerst monsterrollen onder toezicht van de waterschout opgesteld. Een overeenkomst tussen reder en bemanning: rechten en plichten en het afgesproken percentage van de besomming als loon. In datzelfde jaar voeren er ongeveer 88 schepen uit. Achttien schepen hadden een twaalfjarige als afhouter of reepschietter aan boord. Van die achttien waren er vijf nog geen twaalf jaar volgens een vluchtig onderzoek in de geboorteregisters. Die leeftijd zou wel snel bereikt worden en dat komt overeen met de klacht van de Schoolcommissie dat kinderen de school voortijdig verlaten. Het is niet duidelijk of er sprake was van het vermelden van onjuiste gegevens. In 1879/1880 voer ongeveer hetzelfde aantal schepen uit. Aan boord bevonden zich dertien jongens van twaalf jaar. Onderzoek levert één jongen op van 9 jaar en een niet betrouwbaar geval van een jongen die nog geen 9 is (een proefreisje? kinderarbeid? de waterschout controleerde de monsterrol toch?). In 1889/1890 voeren 10 afhouters en reepschietters van twaalf jaar uit en in 1899 op een totaal van ongeveer 125 schepen waren er 26. Toegegeven, het cijfermateriaal is grillig, maar toch geen overtuigende bewijs voor kinderarbeid.

Schoolhoofden

Rapporten uit 1874 van schoolhoofden berichtten van 50 jongens in de leeftijd van 10-12 jaar, die behoorden tot de zeevarende stand. Volgens die hoofden kwam kinderarbeid voor, maar er zijn geen bewijzen voor te vinden. Doordat er in die rapporten herhaalde malen gesteld wordt dat hoofden en personeel voor hun taak berekend zijn, dringt de gedachte zich op dat de kwaliteit van het onderwijs wel eens te wensen overliet. Dat zou ook nog een reden kun-

nen zijn voor het schoolverzuim. Daarnaast waren er nog gevallen van dwingende armoede, die de ouders aanzetten hun kinderen te laten werken en het verwijt van de verschillende schoolcommissies komt zodoende in de lucht te hangen.

Vlaardingen was kennelijk in het besproken tijdvak, gezien de geïsoleerde ligging en een eenzijdig, niet echt industrieel bedrijfsleven, toch wel een eiland van redelijkheid. Daarmee is het kwaad echter niet weggeschreven: de bronnen zijn onvolledig en werkelijk systematisch onderzoek zou het beeld verder kunnen nuanceren. Duidelijk is dat het gebrek aan controle de mogelijkheid tot kinderarbeid ook na de wettelijke bepalingen in de hand werkte.

De leerplichtwet van 1901 zou het effect van het werk van Van Houten vergroten en een eind maken aan de klachten van voorstanders van geregeld onderwijs.

Bronnen

- Handelingen van de Tweede Kamer.
- Archief Waterschout, Gemeente Archief Vlaardingen (G.A.V.).
- Oude Lijnbaan, (G.A.V.).
- Schoolverbond, (G.A.V.).
- Drs M. den Admirant: Sociaal Historische Schets van Vlaardingen (1814-1914).
- A. van Roon: Halen maar!
- A.G. Lighthart: De Vlaardingers en hun zeevisserij.
- J.C. Vleggeert: De kinderarbeid in de negentiende eeuw.

Vlaedings
Rederijck-beigh,
met middelen beplant
Die noodigh sijn't Gemeen, en voordierlyck het Landt

AMSTERDAM,

Gedruckt by Kornelis Franz. Boeckdrucker/Wonen:
de by de Zuider kerck / Anno 1617.
Met privilegie.

"EEN SIERLIJK FESTEYN MET SCHOONE OPTOGTEN VAN BLAZOENEN EN VENDELS"

HET LANDJUWEEL VAN DE REDERIJKERS VAN VLAAR- DINGEN IN VROEGER TIJDEN

Frans W. Assenberg

Een landjuweel, wat is dat precies? Een rederijderskamer, wat stelt dat voor? Een blazoen, hoe ziet dat eruit? Op al deze vragen hoop ik in dit artikel antwoord te geven. Laten we eerst eens gaan kijken wat de rederijders of rethorica nu precies waren en wat er allemaal omheen gebeurde.

De rederijders (ontleend aan het Franse 'rhétoriqueur': een dichter uit de 15e eeuw, met gezwollen stijl) is een benaming voor liefhebbers of beoefenaars van de Nederlandse dicht- en toneelspeelkunst. Zij waren verenigd in zogenaamde "kamers van rhetorike" of rederijderskamers. Hun oorsprong is nog niet geheel opgehelderd. De eerste ontstonden, naar Frans voorbeeld, rond 1400 in de Zuidelijke Nederlanden; later werden ze ook in het noorden gesticht, maar vrijwel uitsluitend in Holland. Aanvankelijk waren de leden enkel burgers. Later traden ook edelen toe, hoofdzakelijk om de tot een maatschappelijke macht uitgroeïende kamers in de peiling te houden. Het is mogelijk dat de eerste rederijders geestelijken waren. Door toneelmatige voorstellingen wilde men het volk in de bijbelse geschiedenissen onderwezen hebben. Later, toen de kamers meer uit wereldlijke personen bestonden, werden de geestelijken soms zelf het onderwerp van schimp en spot. Tijdens de

reformatie werd de hervorming door de rederijkers bevorderd. Hierdoor kregen zij van Spaanse zijde tegenwerking en van Staatse kant aanmoedigingen. Tijdens de Bourgondische periode genoten de rederijkers de bescherming van de hertogen en ook van andere adellijke personen.

Elke kamer had een patroonheilige, naam en blazoën. Een blazoën is een meestal uit hout vervaardigd bord of wapen. Hierop is een voorstelling te zien die vaak van godsdienstige aard is. Bloemen, planten of dieren en heraldische afbeeldingen maken samen met zinspreuken of deviezen deel uit van het blazoën. Op de Vlaardingse blazoenen kom ik nog terug.

De kamers werden bestuurd door een "hoofdman", bijgestaan door "dekens". Belangrijke functies hadden verder nog de "fiscaal" of penningmeester, de "vaandrig", de "knaap" of bode en de zot of nar. De leider van de praktische oefening, tevens de eigenlijke dichter van het gezelschap, was de "faktor". Tegen een vergoeding of jaargeld werkte hij voor de kamer en was de spil van het geheel. De kamers bereikten hun bloei in de 16e eeuw. Vanwege hun openheid over de nieuwe religieuze denkbeelden werden de kamers verdacht bij de overheid. Vele rederijkers belandden op de brandstapel. Na 1600 raakten de kamers langzamerhand in verval, echter niet de kamers in Vlaardingen. In Holland werden zij van calvinistische zijde bestreden. In Vlaanderen sleepten sommige hun bestaan voort tot in de 19e eeuw. In Gent bestaat zelfs heden ten dage nog een dergelijke rederijderskamer. Hun bezigheden hebben tegenwoordig uiteraard een ander karakter. De beroemdste kamers waren "De Heilige Geest" uit Brugge, "De Violieren" uit Antwerpen, "Trou Moet Blijken" uit Haarlem en "D'Eglantier" uit Amsterdam. De letterkunde van de rederijkers en de trant waarin werd gespeeld waren vaak van een moraliserende aard. Met veel praal en pronk in de uitdrukking en ingewikkelde verzen en dichtvormen, ge-

zochte en overladen taal met een zwak voor bastaardwoorden, gaf men uitdrukking aan de gevoelens. De gewone man zal daarbij wel met zijn oren hebben staan klapperen. De verfraaiing en gewrongen wendingen in de dichtkunst zullen hem vreemd in de oren hebben geklonken. De rederijkers organiseerden talrijke literaire wedstrijden. De belangrijkste toneelprestaties zijn onder andere "Elckerlyc", "De Bliscapen van Maria" en "Mariken van Nieumeghen". Uit de kamers en hun activiteiten kwamen bekende schrijvers voort zoals Bredero, Vondel en Hooft. De wedstrijden die zij hielden werden op het platteland "Haagspelen" genoemd. In de stad heetten zij "Landjuwelen". Hiermee zijn we dan tevens beland bij het uitgangspunt van dit artikel namelijk het Vlaardings Landjuweel van 1616 en de rederijderskamer "D'Akerboom".

"Aensiet Liefte"

Over de Vlaardingse rederijders is maar weinig bekend. Er waren in onze stad voor zover ik weet drie kamers: "De Lindenboom", hiervan is nauwelijks iets te melden, de 19e eeuwse rederijderskamer "Chrysostomus" met de kernspreuk "Onder de eiken" (1851-1875) en "D'Akerboom". Laatstgenoemde werd opgericht in 1514. Dit jaartal is te vinden op het blazoen van de kamer en wordt bovendien genoemd in het voorwoord van het boek "Vlaardings Rederijckberg". Dit boek werd in 1617 uitgegeven naar aanleiding van het landjuweel in 1616 in Vlaardingen.

In het begin had de kamer veel belangstelling. De stad schonk haar later vrijdom van een ton bier per jaar. De vroege vaders begrepen dat door het zingen en spreken de kelen snel droog werden en kwamen de leden tegemoet door geen stedelijke accijns te heffen. Het blazoen van D'Akerboom had tot zinnebeeld of symbool de gekruisigde Christus opgericht tegen een akker of eikelboom. In een lint

*Anfiet 't Beeldt Christ de Liefdt, aen't hout des Cruyces hangen.
Opgerecht inde Eyck, onfs Kamers Schildt en 'Wapen,*

*Om door het Anfien, 'twelck ghedencken doet ontfangen,
Te ftier'n tot 'twefen felf dat voor ons is ontfapen.*

aan de voet van het kruis staat de spreuk "Aensiet Lief" te lezen.

Het landjuweel van 1616 was weliswaar het mooiste en het grootste, het was niet het enige. In 1556 en in een onbekend jaar werden ook al landjuwelen door de Vlaardingse kamer georganiseerd. D'Akerboom was ook een graag geziene gast op de landjuwelen in andere plaatsen. In 1596 werd men in Leiden gevraagd door de rederijkerskamer "De Witte Acoleyen". Met haar "referein" werd D'Akerboom winnaar van de eerste prijs. Van "'t beste zingen" werd de tweede en van "'t verste komen" de enige prijs behaald. In 1603 verzocht de Schiedamse kamer "Roo Roosen" de Vlaardingse rederijkers deel te nemen aan hun feest. Door rechters, die door de magistraat van die stad waren aangesteld, werd de eerste prijs van "het speelen" aan de Vlaardingse kamer toegekend. Ook met het afscheidslied en het "referein", alsmede "het lied" werden lauweren geoogst. Tevens deed in 1607 de Haarlemse kamer een beroep op D'Akerboom. Twaalf kamers luisterden aldaar het landjuweel op. Toen de rederijkers weer naar de haringstad terugkeerden zaten er aardig wat prijzen in de zak.

Door verscheidene misbruiken raakte de kamer na een eeuw in verval. Op 11 januari 1614 deelden enige rederijkers dit mee aan de baljuw, burgemeesters en schepenen. Omdat de rederijkers bang waren dat hun liefhebberijen werden geminacht en daardoor het veld zouden moeten ruimen, riepen ze de hulp van de overheid in. We zagen reeds dat enige bescherming van hogerhand de rederijkers niet onwelkom was. De vroedschap beraamde zich en nam een besluit. Adriaen d'Overschie van Adrichem, baljuw, Adriaen Joppenensz. van der Wael en Louris Arysz. van der Houff, schepenen, werden aangesteld tot "vaders ende opzichters". Zij moesten erop toezien dat er niemand als "broeder van de kamer" werd ingelijfd of aangenomen dan met hun toe-

'TWIT LAVENDEL.

stemming. Bovendien moesten zij erop toezien wie er werd aangesteld als "keyser, prins, vaendrager ende andere".

Daarnaast moesten zij statuten maken en hieraan had ieder lid zich te houden. Kortom, de kamer der rethorika werd nieuw leven ingeblazen. Dat het verzoekschrift mogelijk D'Akerboom voor de ondergang heeft behoed lijkt waarschijnlijk, maar dat het 373 jaar later ertoe leidde dat de binnenstad van Vlaardingen op z'n kop werd gezet, dat hadden de indieners nooit vermoed. Sinds de aanstelling van de opzichters bleef de rederijderskamer onder supervisie van de bestuurders van de stad. De "vaders" werden ook wel "curator over de kamer" genoemd. Tot hen behoorde later ook de bekende luitenant-admiraal Gerard Callenburgh. Als curator was hij in functie van 1680 tot 1705.

Dat D'Akerboom een graag geziene gast was kwam doordat de rederijders sterk waren in het beantwoorden van vragen die de kamers elkaar stelden. Hierin mochten zij zich tot de beste kamers van Holland rekenen. Alleen met zotte spelen sloeg D'Akerboom zelden een goed figuur. De enkele keer dat de kamer daarvoor werd onderscheiden was bijvoorbeeld na afloop van het huwelijksfeest van de Leidse paljas waarbij "het sottgen van Vlaerdingen te feest gecomen" ook met een paar tinnen stopen (een inhoudsmaat van $2\frac{1}{2}$ liter) bier huiswaarts mocht keren. Dit was heel bijzonder. Algemeen was bekend dat het bestuur van D'Akerboom zelf de prestaties van zijn eigen zot of nar niet zo hoog aansloeg en voor optredens binnen de stad liever de zot Oly Gerritsz. leende van de Schiedamse kamer, dan met haar eigen nar op de propfen te komen. Overigens werd dit niet als een tekortkoming ervaren. Eeuwen later werd aan datzelfde feit nog een gezegde ontleend dat Vlaardingen zo barstensvol wijsheid zat dat het de gekken speciaal in Schiedam moest lenen!

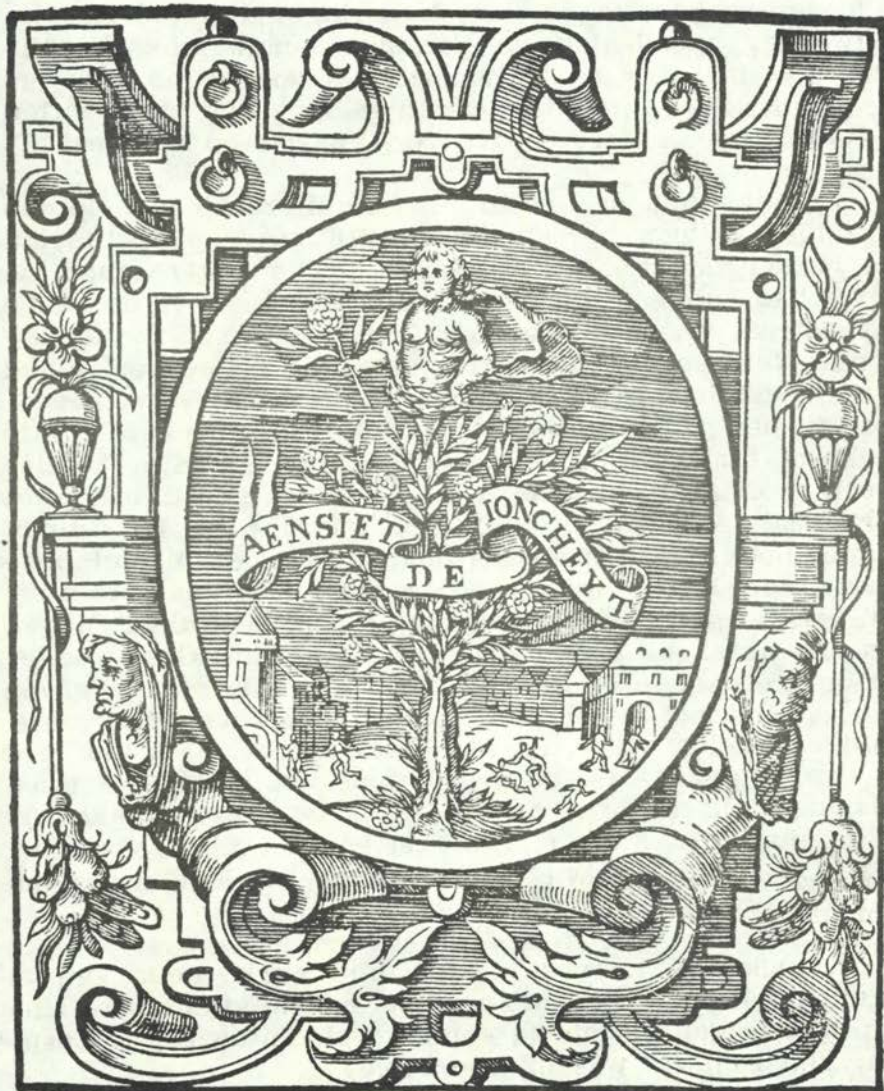

Het landjuweel van 1616

Omdat de kamer van Vlaardingen op landjuwelen elders zo graag gezien was, kwam men er niet onderuit zelf een dergelijk festijn te organiseren. Adeldom verplicht. Men stak de koppen bij elkaar, men dronk een biertje, bekeek de financiën en konkludeerde: op 10 juli 1616 is er in Vlaardingen een groots landjuweel. De baljuw, schout en schepenen en de raden overlegden welke maatregelen genomen moesten worden om de zaak in goede banen te leiden. Vanwege de grote toevloed van mensen waren verstandige besluiten noodzakelijk. Er werd daarom een keur of verordening uitgevaardigd en afgekondigd. In de keur, die met onze politieverordening is te vergelijken, werden in verband met de aanstaande verschijning van de kamers der rethorica de inwoners van Vlaardingen enige beperkingen opgelegd. Zij mochten hun kamers of gedeelten van hun huizen alleen verhuren aan vreemde personen of aan de bezoekende leden van de kamers als zij binnen vierentwintig uur na het bekend worden van de publikatie hiervan aangifte deden bij de secretarie van de stad. Zij dienden dan naam en toenaam op te geven van de in hun huis logerende personen en waarom ze daar vertoefden. Als men van plan was (bier of wijn) te tappen diende men dit tevens aan te melden. Ook de stad dacht aan haar schatkistje! Het accijns op bier dat werd getapt (voor een ander) was namelijk hoger dan het bier dat als zogenaamd "huismansbier" werd geschonken en gedronken. De boete op het overtreden van deze keur bedroeg tien ponden. Een derde hiervan was voor de officier, een derde voor de aanbrengrer en een derde voor de armen. Uiteraard was het een enorme drukte in het kleine stadje aan de Maas. Maar liefst vijftien kamers gaven aan de oproep van D'Akerboom gehoor door op het landjuweel te verschijnen. In hun kielzog kwamen vanzelf andere belangstellenden mee. Burgers uit de omliggende

SCHIEDAM,

DE ROO ROSEN.

plaatsen alsmede kwakzalvers, marskramers, pillendraaiers en kiezentrekkers togen naar de haringstad. Handelaars in zoetwaren, speellieden en reizende kermisgezelschappen zoals koorddansers en voltigeerders (mannen die kunstige sprongen maken terwijl ze op een galopperend paard zitten of staan), goochelaars enzovoorts, kwamen op het feest af.

De capaciteit van de herbergen was uiteraard niet op een dergelijke toeloop berekend. In 1616 waren er natuurlijk wel herbergen, maar een groot logiesvermogen zullen ze niet gehad hebben. Om er een paar te noemen: in de Smalle Havenstraat was De Zalm waar Gerrit Engelsz. de tap bediende. Iets verder in dezelfde straat (waar nu verfhandel Vermeer zetelt) was de herberg Sint Joris van Aryen Jansz. Deze tapper genoot de klandizie van de vroedschap. Op de Markt of Omring was de herberg Het Hemelrijk. Verder waren er enige kleine tapperijen zoals Het Dorstige Hart of Hert waar Adriaen Gijssen Kock waard was. De Gulden Wagen, hoek Brede en Smalle Havenstraat, was een etablissement van Jacob Thymansz. Reeds in 1555 was er sprake van een dergelijke instelling, maar ook De Gulden Wagen was niet berekend op een groot aantal gasten. Geen wonder dat de vroedschap de inwoners van het stadje waarschuwde voor ontduiking van de wet op het herbergen van vreemdelingen. Geloof maar dat het gezellig was op 10 juli 1616 in Vlaardingen! Rijst de vraag waar het landjuweel werd gehouden. Op de Markt of de Havenkade (Westhavenkade)? Of ergens buiten? In 1732 werd er een dergelijke voorstelling in het Emous gevierd, maar waar het landjuweel van 1616 plaatsvond is niet bekend.

De deelnemende kamers hadden hun werk reeds van te voren ingeleverd. Men was middels enkele stichtelijke zinnen opgedragen de inhoud van de stukken daarop te baseren. Eén zo'n zin was bij voorbeeld:

"Wat middel dat best dient genomen bij der handt,
Die 't gemeen noodigst is en vorderlijk voor 't landt?"

Bij de uitnodiging aan de kamers was het verzoek om "niets voor te wenden, dat tot schemp (schimpen) van Overheden of Kerken strekt." Men moest zich dus onthouden van politieke en geestelijke satire. De kamer stond immers onder toezicht van die overheid!

Vroeg in de morgen begon het festijn. De deelnemende kamers verzamelden zich aan de rand van de stad. Ze wachtten daar op de ontvangst van de uitnodigende kamer. Voor elke gast was er een plechtstatig begroetingsrefrein gedicht. Dat hoorde nu eenmaal zo. Lang daarvoor al waren de blazoenen te voorschijn gehaald en hadden de kameristen zich overdadig geschminkt en gepoederd. De voor de travestierollen benodigde paardeharen hulpstukken werden bevestigd en de spelers werden in de kledingstukken geholpen die hoorden bij de uit te beelden figuren. De Hope kreeg haar rijk geborduurd fluwelen en zijden kleren aan en de Goede Gedachte kleepte zich in fijn linnen. De Hongerigen, de Dorstigen en de Naakten hulden zich in lompen. Was iedereen gereed dan had de plechtige "intrede" plaats. Voor de bevolking was dat het eigenlijke hoogtepunt van het hele feest. In deze optocht vertoonden zich de deelnemende kamers met alle pracht en praal die ze tezamen konden opbrengen.

In totaal deden er 15 kamers mee aan het landjuweel van 1616 in Vlaardingen. Enkele namen: "D'Olijfboom" uit Maasland, "De Witte Angieren" uit Haarlem, "D'Eglantier" van Amsterdam, "Roo Roosen" uit Schiedam en uit dezelfde plaats "De Vijgeboom", enzovoorts. Voorafgegaan door de stedelijke tamboers, versierde piekeniers (met een piek of lans bewapende soldaten) en vliegende vaandels trokken de gezelschappen door de stad. Elk vergezeld van de eigen banier, borden met opschriften of verwijzingen naar de te

HAERLEM, DE VLAEMSCHÉ.

DE WITT' ANGIEREN.

deklameren tekst én het meestal kunstig geschilderde en soms gebeeldhouwde blazoen. Dit blazoen werd als herinneringsgeschenk aan de gastkamer overhandigd. Aan het landjuweel van 1616 dankt Vlaardingen zijn unieke kollektie blazoenen, naast die van Haarlem de enige in Nederland. Het werd een groots feest dat gerekend werd onder de zeven voornaamste landjuwelen die tussen 1539 en 1620 in Brabant, Vlaanderen en Holland gevierd werden. Iemand schreef destijds dat het was "één der memorabelste feesten in Holland, waarop vele pronckerijen en vreugdebetogingen werden gezien." Een ander noemde het "een sierlijk en overdeftig festeyn met schone optogten van blazoenen en vendels en accoutrements (opschik, belachelijke kleding) naer behoren. In langhe was zoodanigh festeyn niet vernomen."

Van de Vlaardingse rederijkers was vooral Job A. van der Wael de bekendste. Hij was de faktor of leider van de kamer. Door zijn tijdgenoten werd hij "d'eer van Vlaerdigh" genoemd. Als devies schreef hij onder zijn gedichten "Job in 't eerste" en "slecht en recht" en dergelijke. Van het landjuweel van 1616 was hij de geestelijke vader. Hij schreef de welkomstliederen alsmede "der kameren proefstuck." Hierin werd verklaard "hoe de onvrede vree en vree onvrede baert." Een ander bekend rederijker uit Vlaardingen was Gerrit van Schie. De kamers vertoonden volgens de gewoonte hun spelen en hielden deklamaties. Hiermee hoopen de opstellers dat de dichtkunst op een hogere trap van perfectie zou komen. Lange tijd beschouwden de rederijkers hun poëtische uitdrukkingen als dé kunst der kunsten! Bescheidenheid lag niet in hun aard. De rederijkers lieten geen twijfel bestaan over hun streven de wereld te onthalen op dichtkunst die vaak even wijdlopieg als moralistisch was. Daar was het hen juist om te doen. Hoe pedanter de taal, hoe wijsgeriger de verpakking van de meestal in-en-

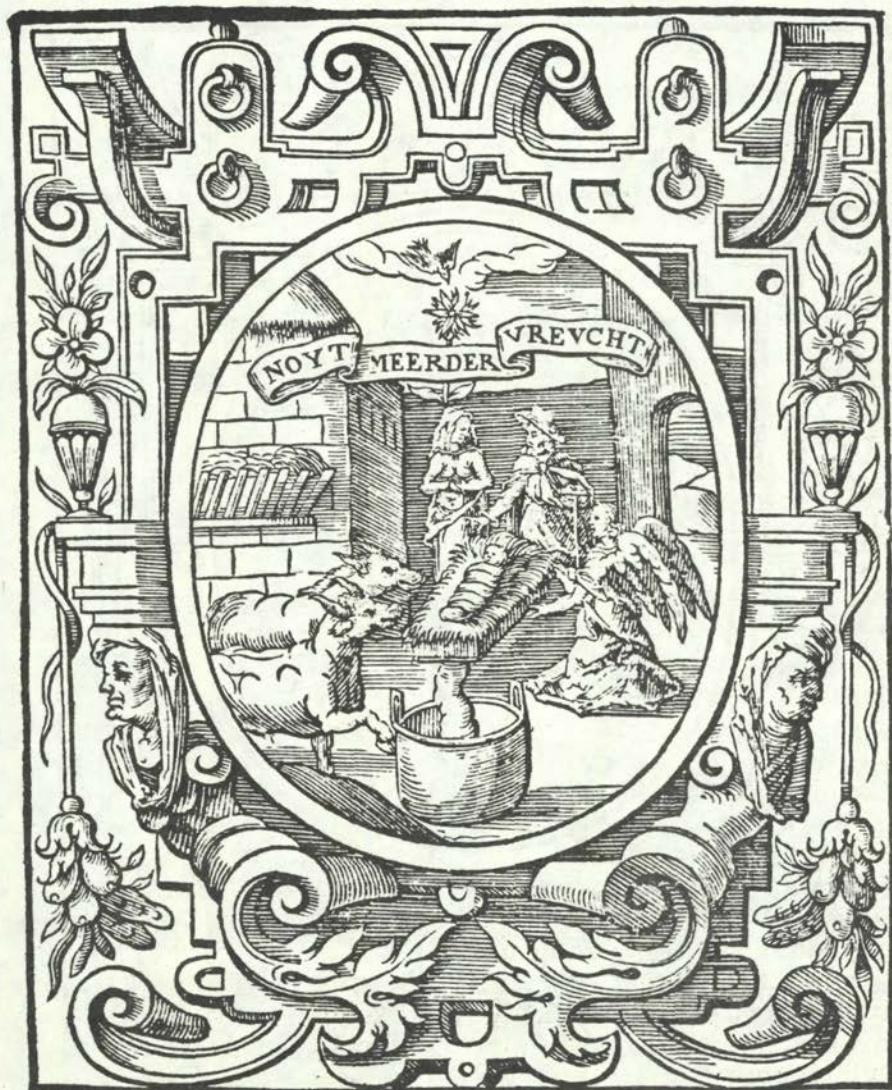
inkonventionele gedachten, hoe mooier het dichtwerk in de ogen van de kameristen. Vlaardingen maakte hierop geen uitzondering. Niet bekend is of het tijdens het optreden van de kameristen net zo toeging als bij de aristocratische kamer "D'Eglantier" uit Amsterdam. Bredero wond zich daar nogal op over het ongediciplineerde gedrag van het publiek tijdens de voorstellingen. Men rookte, vrijde, gooide met schillen naar de spelers en had alleen belangstelling voor banaliteiten als luidruchtig boeren en winden laten op het toneel. Zelfs de rederijkers beschouwden dit gebeuren als een gewaardeerd onderdeel van een klucht. Het hoorde erbij.

Aan alles komt echter een einde, zo ook aan het Vlaardingse landjuweel. De kameristen gingen naar huis, de blazoenen als een waardering achterlatend. Het gewone volk was teon allang weer aan de arbeid. Nog lang zou er in de stad en daarbuiten over de "intrede" worden nagedacht en nagesproken. Dat het een welkome onderbreking was voor de mensen is duidelijk. Het dagelijks bestaan was hard en armoede was troef. Twaalf jaar voordat het landjuweel werd gespeeld had de pest nog huisgehouden in ons gebied. Van de twintig vroedschapsleden bijvoorbeeld gingen er toen acht dood. Vier jaar later legde een brand de huizen aan de Korte Dijk in de as. Dit ging zo snel dat de bewoners zich ternauwernood in veiligheid konden brengen. Er tegenover, aan de andere kant van de sluizen, hadden de Vlaardingse rederijkers hun vergaderlokaal. Waar later op Hoogstraat nummer 11 het schildersbedrijf van Maarelveld was gevestigd, was het gebouw van "D'Akerboom". Daarheen gingen de vele prijzen en blazoenen. "In lange was zoodanich niet vernoomen."

Over het landjuweel van 1616 zijn geen vermeldingen van klachten of ongeregelheden bekend. Kennelijk had de overheid de zaak goed onder controle. De meeste van dit soort feesten werden echter door fouten en gebreken ont-

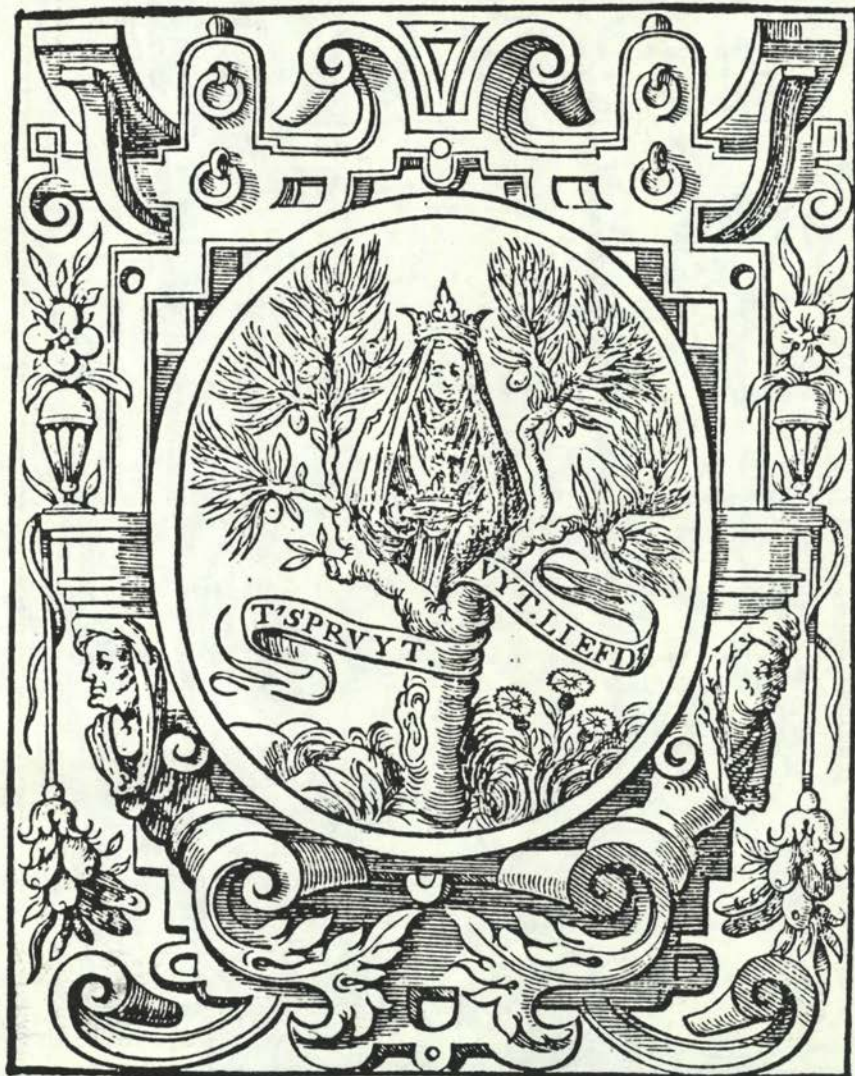
KETEL

DE SONNEBLOEM.

MAES-LANT.

D'OLTF-BOOM.

sierd. Vooral het Hof van Holland trok hiertegen ten strijde. In 1661 hadden rederijders in De Lier zich op de kermis zeer ergerlijk misdragen. Hun stoeipartijen en dronkenschappen gingen zó ver dat het Hof van Holland aan de Schout van Schipluiden toestemming gaf de toneelvoorstellingen, die de rederijders daar later zouden houden, niet toe te laten. Bovendien werd besloten, en dat gold voor alle dorpen in Holland, dat als er zich weer dergelijke gevallen zouden voordoen, de spelen verboden zouden worden.

De Kamer op retour

Waar het volk is, is de nering! Rederijdersbijeenkomsten trokken veel publiek dat nering en vertier bracht. Vooral herbergen profiteerden daarvan. Op plaatsen waar geen kamer was gevestigd wilde de herbergier weleens iets organiseren. In 1676 hield de kastelein Robertus van der Wilt in zijn herberg in het Zwaanshals buiten Rotterdam zo'n rederijdersfeest. De uitgeloopte prijzen waren niet misse-lijk: een zilveren schaal, twee met zilver beslagen trommelstokken, een zilveren beker en een bel voor de zot. Ook hier dong Vlaardingen mee.

Misdragingen van rederijders rondom Vlaardingen zorgden ervoor dat ook "D'Akerboom" niet meer kon optreden. Toen de kamer van plan was in 1662 tijdens de kermis en de paardenmarkt in de stad op te treden en voorstellingen te doen, werd haar dit per brief van de president van het Hof van Holland verboden. Met een plakkaat van 18 maart 1711 werd het verboden op zondagen en dergelijke langs de straten te rijden en op wegen te trommelen en daar langs te trekken met vaandels en zotskappen. In de notulen van de Kerkeraad der Gereformeerde Gemeente lezen we dat in 1732 de baljuw toestemming had gegeven om "een soort

rhetoerijkersspel te houden in Emous (in Vlaardinger-Am-bacht)." Enige gereformeerde jongelieden zouden hieraan deelnemen. Dit was aanleiding voor de kerkelijke leiders om met de baljuw te gaan praten om zoiets onmogelijk te maken.

Uit dit alles blijkt dat de kamer der rethorica in verval raakte. Op 30 april 1749 werd er dan ook besloten de kamer op te heffen. De overgebleven spullen zoals borden, bekers, kandelaars en lepeltjes werden verkocht. De houten blaoenen belandden bij de stedelijke overheid.

Hiermee valt het doek over de rederijderskamer "D'Akerboom". Tweehonderdvijfendertig jaar bestond deze vereniging in Vlaardingen. Lang genoeg om aan deze tamelijk onbekende stroming uit de Vlaardingse geschiedenis eens wat meer aandacht te besteden.

De illustraties bij dit artikel komen allemaal uit het boek "Vlaerdings Redenrijck-bergh" uit 1617. Zij stellen, op de illustraties op pagina 18 en 36 na, de blaoenen voor van de rederijderskamers welke in 1616 aan het Landjuweel van Vlaardingen deelnamen. Het boek bevindt zich in het Stadsarchief van Vlaardingen.

WAT HEEFT EN HAD ALBERT DELAHAYE MET VLAARDINGEN TE MAKEN?

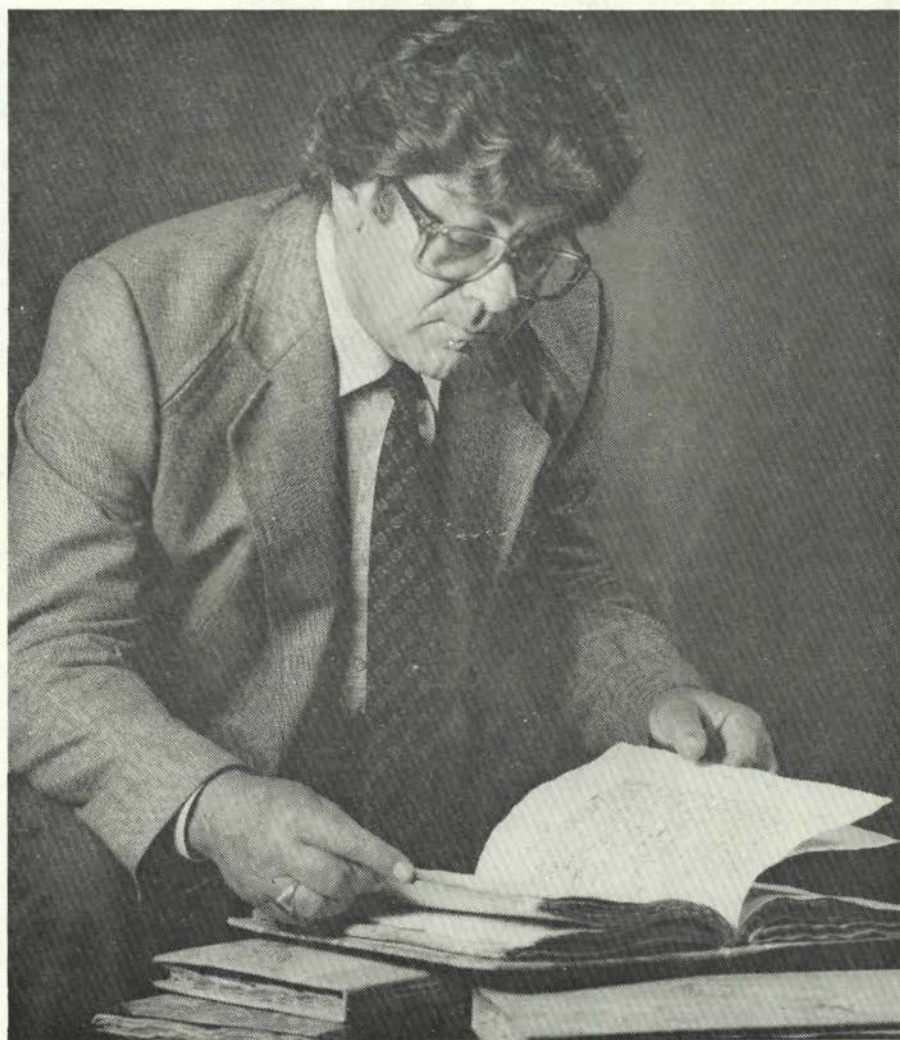
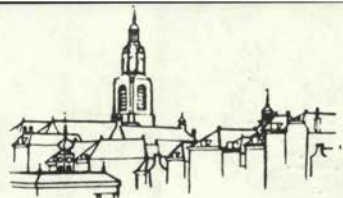
P.J. Westerdijk

Aanleiding

De reden tot het schrijven van dit artikel is meervoudig. Via mijn studie - ik ben docent geschiedenis en werkzaam bij het voortgezet onderwijs - ben ik in aanraking gekomen met de ideeën en het werk van Delahaye. Later las ik verschillende publikaties van hem. Hierdoor raakte ik in zijn denkbeelden geïnteresseerd. Ook de reacties van de wetenschappelijke vakwereld hadden mijn belangstelling. Tijdens de "Harmonie-manifestatie" van de Historische Vereniging Vlaardingen in januari 1987 raakte ik over Delahaye in gesprek met het toenmalige bestuurslid Leon Boveé. Dit naar aanleiding van het overlijden van Albert Delahaye enkele dagen daarvoor. Op aangeven van Leon Boveé kreeg ik via onze redakteur Frans Assenberg het verzoek om eens een zo eenvoudig mogelijk artikel over Delahaye en zijn denkbeelden te schrijven. Uiteraard ook in relatie tot Vlaardingen.

Inleiding

Albert Delahaye werd geboren op 18 oktober 1915 te Klimmen bij Valkenburg, "op een heuvel in het oude hertogdom Limburg vlak bij een oude Romeinse weg. Mijn wieg stond ca. 200 m boven N.A.P., waarmee ik helemaal niet wil suggereren dat ik altijd met droge luiers lag, maar enkel op een geografisch feit attendeer, dat in mijn leven niet zon-

Albert Delahaye, foto Van Kassel BV, Zundert.

der betekenis is geweest" [1]. Het gymnasium volgde hij bij de Paters Montfortanen te Schimmert. De wereld van de klassieken ging hier voor hem open. Tot voorjaar 1940 studeerde hij aan het Groot Seminarie van dezelfde Paters te Oirschot, totdat hij tot het inzicht kwam dat zijn roeping niet als geestelijke in de Rooms-Katholieke Kerk lag. Na enige omzwervingen op een kantoor en in een bibliotheek, belandde hij in 1941 als volontair bij het Rijksarchief in Maastricht. In 1943 volgde een benoeming tot gemeente-archivaris van Kerkrade. In de zomer van 1946 volgde een benoeming tot adjunkt-archivaris van Nijmegen, "voor een jonge archiefambtenaar het eldorado", en vertrok hij dus naar het Gelderse.

In 1951 ontstond een konflikt met zijn chef, de archivaris van Nijmegen, dr. J.A.B.M. de Jong, over het auteursrecht van de "(Inventaris van) Het rechterlijk archief der stad Nijmegen 1410-1811".

De Jong wilde dit op zijn naam laten uitgeven en dat raakte een tere snaar bij Delahaye. Dat auteurschap woog voor hem zwaarder dan een voorgespiegelde promotie. De inventaris verscheen uiteindelijk in 1951 op naam van Delahaye en dat zette blijkbaar veel kwaad bloed. Het werd een heuse affaire waarin Delahaye de ongevraagde steun kreeg van de toenmalige algemeen rijksarchivaris jhr.dr. D.P.M. Graswinckel. Niettemin probeerde het gemeentebestuur hem voorjaar 1952 op staande voet te ontslaan, doch men werd van hoger hand gedwongen Delahaye na 3 weken weer terug te nemen. Hij werd overgeplaatst naar de sekretarie en zo begon een periode van gewapende vrede die tot maart 1957 zou duren, toen Delahaye archivaris werd van het gemeenschappelijk archivariaat "Nassau-Brabant". Dat is hij tot aan zijn pensionering in 1980 gebleven.

In 1955 begonnen zijn publikaties over Karel de Grote en Nijmegen, de "Karolingische mythe Nijmegen", die zoveel opschudding zouden veroorzaken. In 1965 solliciteerde Dela-

haye naar de sinds 1 januari 1964, na het vertrek van C. Postma, vakante post van archivaris van de gemeente Vlaardingen. Ook dit werd een heuse affaire, waarover de Nieuwe Vlaardingsche Courant uitgebreid berichtte.

De denkbeelden van Delahaye

Zoals gezegd, in 1955 begon Delahaye te publiceren of het keizerlijke paleis van Karel de Grote wel in Nijmegen had gestaan.

Hij stelde dat er bij historici een diepgaande en fundamentele verwarring heerste tussen NOYON (in noordwest Frankrijk) en NIJMEGEN, beide NOVIOMAGUS geheten in de bronnen. Er werd door de vakwereld aanvankelijk hartelijk om gelachen, maar dat werd later afgezwakt met de opmerking, dat als er al verwarring tussen de twee steden was opgetreden, dit hoogstens met een paar onbelangrijke feiten het geval was geweest en het onmogelijk de Karolinische residentie mede omvat zou kunnen hebben.

Hierdoor kwam ook de onverbreekelijke samenhang tussen Batua en Noviomagus (Betuwe en Nijmegen) in een ander daglicht te staan. De levensbeschrijver van Karel de Grote, Einhard [2], spreekt namelijk over de bouw van "paleizen van grote pracht, één niet ver van de stad Mainz bij de villa die Ingelenheim heet, het andere te Noviomagus, aan de rivier de Vahalis die het Eiland van de Bataven in het zuiden voorbijstroomt". Volgens Delahaye moeten we hier respektievelijk aan Noyon, de Oise en de streek van Béthune denken in plaats van Nijmegen, de Waal en de Betuwe.

Hoe kwam Delahaye daarbij, of anders gezegd: hoe kon de interpretatiefout Nijmegen - Betuwe ontstaan? Welnu, onder andere door het totaal misverstaan door anderen van de "Germania", een klein en overzichtelijk werk van de bekende Romeinse schrijver Tacitus (55-120), die circa het

jaar 96 begon te schrijven. Op dat moment had het Romeinse rijk in het westen van Europa zijn grootste uitgestrektheid bereikt en alle Germaanse stammen, die ooit onder Romeins gezag waren geweest, waren bedwongen. Delahaye noemt zijn belangrijkste ontdekking niet dat Noviomagus heel vaak Noyon is, of dat de Bataven in de streek van Béthune zetelden, maar de west-oriëntatie die door vrijwel alle klassieke schrijvers werd gehanteerd. Het gebruik en de benaming van windrichtingen door middel van de west-oriëntatie werd tot in de vroege middeleeuwen voortgezet: wat zij (de oude schrijvers) noord noemen. is voor ons west.

Het spreekt vanzelf dat de schrijvers niet alleen noord en west verwisselden, maar dat de korrekties op de hele windroos moeten worden toegepast. Dit is noodzakelijk om hun teksten goed te verstaan. Noord is west, west is zuid, zuid is oost en oost is noord; tegen de klok in omdat hun noord een kwartslag naar links moet.

Nu moet men niet denken dat de klassieke schrijvers niet wisten waar de zon op- en onderging. De grondslagen voor de aardrijkskunde van die tijd zijn gelegd in Griekenland en Egypte. Men stelde zich Europa voor als een ver in het noorden gelegen streek.

Men kende daar globaal Spanje, Frankrijk, Engeland en het zuiden van Duitsland boven Italië. Nederland bijvoorbeeld lag buiten hun gezichtseinder. Toen er een zekere literatuur was ontstaan met die opvattingen daarin verwerkt, werd die door andere schrijvers nagevolgd en overgenomen. Men kan over het algemeen stellen dat alle klassieke schrijvers, een heel enkele uitzondering daargelaten, bij hun beschrijvingen die west-oriëntatie hebben gehanteerd. De vroeg-middeleeuwse schrijvers zijn op deze weg voortgegaan. Daarbij kwam nog dat de kartografie pas betrekkelijk laat de gewoonte heeft aangenomen om kaarten te

maken volgens de ons nu algemeen vertrouwde noord-oriëntatie. Dat wil zeggen met het kaartnoorden aan de bovenkant van de kaart. Vóór de 16de eeuw vindt men deze zelden. De west-oriëntatie zien we bijvoorbeeld in Nederland bij de benamingen: Oost- en Westvoorne, Oost- en Westkapelle, Ooster- en Noordwolde, en in noordwest Frankrijk bij Nortkerque en Zutkerque.

Zo zou alles wat in het noorden van Duitsland en in Nederland werd gerekonstrueerd door de west-oriëntatie in Vlaanderen en Frans Vlaanderen moeten worden neergezet volgens Delahaye.

Daar kwam dan nog bij dat het Latijnse RENUŠ niet klakkeloos altijd met Duitse of Nederlandse RIJN vertaald mag en kan worden, maar dat vaak het SCHELDE-stroomgebied bedoeld is.

Als we de konsekwentie hiervan onder ogen zien dan horen bijvoorbeeld Witla en Dorestad ook niet in ons land thuis [3], evenmin als de invallen van de Noormannen [2]. Door die verkeerde interpretatie van Tacitus' "Germania" kon het ook gebeuren dat de stammen die Tacitus op een betrekkelijk klein grondgebied (te klein zeggen de bestrijders van Delahaye) beschrijft, uitgestrooid zijn over heel Europa tot aan Hongarije en Rusland, tot in Denemarken en Zweden. In het overgrote deel van dit gebied is trouwens geen spoor te vinden van een Romeinse bewoning, iets dat Delahaye niet verwonderlijk vindt.

Zo hebben we kaarten gekregen met de volksstammen in Germanië zoals we bij Bijvanck en Van Es aantreffen [4]. Zo worden plaatsen uit de vroege middeleeuwen en vroeg-middeleeuwse bronnen ingevuld in ons land, die er in verband met de plaatsgevonden hebbende transgressies (= het terrein winnen door de zee op het land) moeilijk of niet plaatsbaar zijn [5]. Het is in dit verband ook opmerkelijk, aldus Delahaye, dat de middeleeuwse bronnen als Alpertus

van Metz, de Annalen van Egmond, de Rijmkroniek van Melis Stoke en de Clerc uten Laghen Landen zwegen over een Karolingisch Nijmegen evenals over Dorestadum (Dorestad).

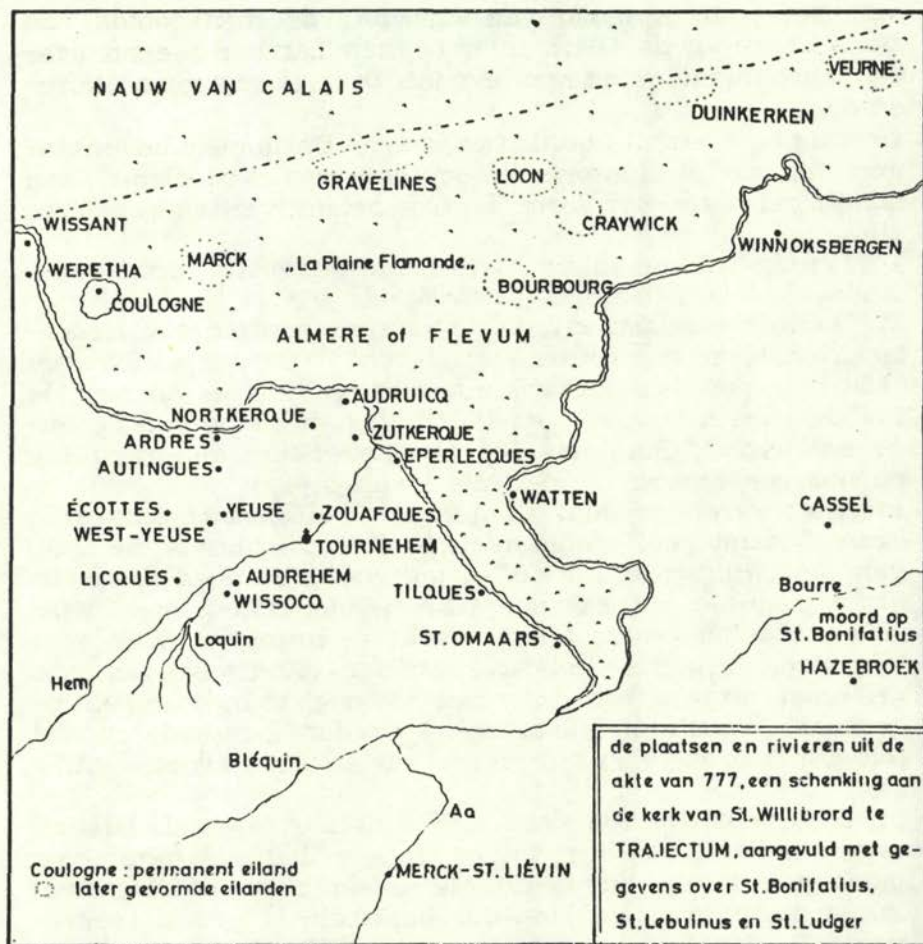
In een groot aantal publikaties kregen Delahaye's bedenkingen tegen "de historische mythen van Nederland" een steeds gefundeerder vorm. De drie belangrijkste publikaties zijn:

1. "Vraagstukken in de historische geografie van Nederland", 2 delen, Zundert 1965/66;
2. "Holle boomstammen, de historische mythen van Nederland, ontleend aan Frans Vlaanderen", Tournehem/Zundert 1980 (een populaire bewerking en aanvulling op nummer 1);
3. "De ware kijk op..., deel I: Noyon, het land van Béthune en Frisia", Zundert 1984 (herbewerking en aanvulling op nummer 1 maar nu met alle bronnen).

In opzet waren gepland als deel II: "Frisonen en Saksen in Frans Vlaanderen" en als deel III: "Het bisdom en de abdij van Sint Willibrord". Beide delen waren zo goed als persklaar maar het ontbrak en ontbreekt nog steeds aan financiële middelen om ze op de markt te brengen. Vlak vóór zijn dood wijzigde Delahaye, onder aandrang van zijn vrienden, deze opzet. Daardoor zal deel II nu "De Peutingerkaart van Frans Vlaanderen" worden genoemd, en niet (omwille van meer ruimte voor kaarten) een apart deel.

Op 20 september 1986 werd de "Stichting Albert Delahaye" opgericht met als doel onder andere het uitdragen van Delahayes denkbelden. Dit niet alleen om mondeling maar ook in boekvorm zijn ideeën bekendheid te geven (sekretaris: H. Jochems, Vogelschoot 60, 4813 NK Breda).

Het zal niet verwonderen dat Delahaye's ideeën vele historische reputaties, publikaties enzovoort, in historische zin geweld aandoen. Helaas heeft Delahaye's eigen emotio-

Kaartje van het gebied in kwestie, uit "Holle boomstammen ..."

naliteit - hoe oprecht bedoeld ook - geen goed gedaan aan de kontakten met bijvoorbeeld de historisch-akademische wereld, maar daar kan vaak direkt aan toegevoegd worden dat het Delahaye was die de bal terugkaatste.

Historie-lievend en de waarheid-lievend Nederland zou er bij gebaat zijn als alle emotionaliteit er afgepeld zou kunnen worden en men Delahayes veronderstellingen wetenschappelijk zou willen verifiëren, maar dan wel "ad fontes" = naar de bronnen!

Wat hebben Delahayes denkbeelden konkreet met Vlaardingen te maken?

Uit het bovenstaande zult u wellicht al begrepen hebben dat zeker een aantal vroeg-middeleeuwse vermeldingen, die men tot dusver aan Vlaardingen had gekoppeld, elders thuis zouden kunnen horen. Dat geldt vooral en met name voor de kerkstichting door Willibrord.

De dokumentatie van het bisdom van Willibrord, TRAIECTUM (algemeen vertaald met Utrecht) staat voor een groot deel in één codex, het Cartularium (oorkonden voor éénzelfde klooster in een afzonderlijk boek ingeschreven en verzameld) van Egmond, dat in de 12de eeuw opdook.

In de Annalen van Egmond, die in de 12de eeuw beginnen, maar later met allerlei toevoegingen werden aangevuld, staat echter niets over Willibrord of het oude bisdom Traiectum zoals we al opmerkten. Dit begon pas toen Utrecht in de 13de eeuw een afschrift van het Cartularium van Egmond in bezit kreeg.

De band tussen Vlaardingen en Willibrord stamt uit een oorkonde van 28 december 1063, uitgevaardigd te Keulen [6]. Een nog oudere band tussen Willibrord en Vlaardingen wordt verondersteld naar aanleiding van een oorkonde [6] van circa 726/727.

Het jaartal 694, dat bijvoorbeeld Th.J. Poelstra voorzichtig noemt in het boekje "Binnen deeser stede Vlaardinghe", Vlaardingen 1987, op bladzijde 1, slaat waarschijnlijk op de datum dat Willibrord terugkeerde uit Rome na zijn wijding tot bisschop [6]. In 726/727 heeft de Frankische clericus of geestelijke Heribald aan Willibrord een kerk aan de Maasmonding geschonken. Met enige waarschijnlijkheid moet de kerk in Vlaardingen worden gezocht, aldus A.C.F. Koch. Ook P.A. Henderikx (zie noot 5, bladzijden 46, 57, 58 en 86) gaat daarvan uit.

Bisschop Clemens Willibrord schenkt op zijn beurt weer aan het klooster Echternach (of Éperlecques volgens Delahaye), waar eens zijn lichaam, als het Christus behaagt moge rusten, alles wat vrije Franken (bijvoorbeeld Heribald) hem om hun zieleheil aan hoeven en slaven hebben gegeven. J.A.J. Jousma in zijn proefschrift: "Oudheid van Vlaardingen", Vlaardingen 1947, bladzijden 90 tot en met 109, worstelde al met Heribalds schenking van een kerk te Vlaardingen. Jousma zegt onder andere: "Natuurlijk is bisschop Willem historisch uitgegleden wat de kerk van Vlaardingen betreft: de grote Karel Martel heeft den onaanzienlijken Heribald verdrongen volgens het gebruikelijke procédé van de sage; maar dat is niet de hoofdzaak." Keren we snel terug naar de oorkonde van 1063. Daarin bevestigt Willem I, bisschop van Utrecht, abt Reinbert van Echternach in het bezit van de helft van de door Karel Martel en anderen aan Willibrord geschonken kerken van Vlaardingen, Oegstgeest, Velzen, Heilo en Putten. Deze kerken waren door graaf Diederik (beter bekend als Dirk) III en zijn zonen Diederik IV en Floris I geïsurpeerd (ingepikt), en krachtens een synodaal besluit samen met de bijbehorende en met name genoemde kapellen in handen gekomen van de bisschop van Utrecht.

In een, overigens circa 1121/1122 vervalste, oorkonde van 2

mei 1064 stelt koning Hendrik IV onder andere de kerk van Utrecht weer in het bezit van de haar door graaf Diederik III en zijn zonen ontnomen goederen en kerken. Volgens een ongedateerde brief van Thiofrid, abt van Echternach, aan keizer Hendrik IV (even na 1100) was deze abt ook toen bezig de rechten van zijn convent op de Willibrordkerken te doen handhaven, en eveneens blijkt dat keizer Hendrik III - via de synode van Mainz, 19 oktober 1049 - de abdij van Echternach had gesteund in haar pogingen om in het daadwerkelijke bezit van haar kerken in Holland te komen.

Nog in de jaren 1147-1148 neemt paus Eugenius III de abdij van Echternach in bescherming en bevestigt haar in haar vrijheid en rechten en in een aantal met name genoemde bezittingen onder meer in Holland en Zeeland, waaronder Flardinghe [7].

In 1156 staan abt Gerard en het convent van Echternach hun rechten af op de bewuste kerken (waaronder dus Flardinghe) aan graaf Diederik VI en gravin Sophia van Holland, die samen met hun zoon Floris daarvoor een stuk grond op Schouwen geven aan de abdij van Echternach, en graaf Diederik, Sophia en Floris doen hetzelfde in omgekeerde richting [8]. Ongetwijfeld zijn de originele twee oorkonden twee delen geweest van één chirograaf (een met de hand geschreven of ondertekende akte). Keren we wederom terug tot de oorkonde van 1063: voor het eerst, aldus Delahaye, in de hele Willibrord-literatuur staat hier dat Willibrord de eerste bisschop van Utrecht was geweest; iets waarvan men vóór die tijd in Holland nog nooit had gehoord.

De bewering dat Willibrords zetel te Utrecht zou hebben gestaan is door de abdij van Echternach de wereld ingestuurd. Het Traiectum uit de oude bronnen moet Tournehem-sur-le-Hem (Pas-de-Calais in noordwest Frankrijk)

zijn. In het zogenaamde testament van Willibrord van circa 728 geeft hij de wens te kennen (zoals we al zagen), dat zijn lichaam moet rusten "... in het klooster van Epternacum". Dit nu, aldus Delahaye, is altijd met Echternach (Luxemburg) vertaald, maar dit moet zijn het oude Nifterlaca, of Aefternacum, Asternacum, Epternacum, het huidige Éperlecques, enige kilometers van Tournehem gelegen. Door de invallen van de Noormannen werden de monniken van het bisdom van Willibrord namelijk omstreeks 857 voorgoed verjaagd en kreeg het bisdom een uitwijkpost te "Berg in de gouw van de Maas", aan de rivier de Sura gelegen. Langs Echternach stroomt de Sauer en het klooster bleef men Epternacum noemen. Echternach is dus een afleiding van Nifterlaca enz.

Tenslotte: bij de laatste opgravingscampagne en restauratie van de Grote Kerk in Vlaardingen zijn geen resten gevonden van een kerkgebouw uit Willibrords tijd, afgezien natuurlijk van de vraag of men op de juiste plek heeft gezocht.

Willibrord zou dus in werkelijkheid niets met Vlaardingen te maken hebben, zijn goederen en kerken lagen onder andere in noordwest Frankrijk in éénzelfde streek in een wijde kring om Tournehem heen.

Ter staving van deze bewering draagt Delahaye aan dat men in de oude bronnen van Echternach, die van Willibrord en die van het bisdom Traiectum, geen vermelding vindt van die kerken of plaatsen. Ook het Cartularium van Egmond en het Liber donationum (giftenboek) van Utrecht (dit heeft wel de akte van 1063) geeft geen vermelding van dit uitgebreide zogenaamde bezit van Willibrord.

Zou iemand met dergelijke ideeën wel acceptabel kunnen zijn voor een archivarispost in Vlaardingen met de viering van het 700-jarig bestaan van de stad in het vooruitzicht?

De sollicitatie van Delahaye in 1965 naar het archivaris-schap van Vlaardingen

Op 22 november 1965 circuleerde er een aanbeveling van B & W aan de gemeenteraad van Vlaardingen [9]: "Ter benoeming van een archivaris in deze gemeente hebben wij de eer u de volgende aanbeveling aan te bieden: 1. J.S.A. Delahaye, archivaris bij het gemeenschappelijk Archivariaat Nassau-Brabant en wonende te Zundert; 2. J.G. Linsen, hoofd van de afdeling Centraal Archief van een naamloze vennootschap en wonende te Nijmegen. Wij stellen u voor nr. 1 van deze aanbeveling met ingang van een nader door ons te bepalen datum te benoemen."

Ter nadere informatie: de post van gemeente-archivaris was sinds 1 januari 1964 vakant door het vertrek van C. Postma naar Zierikzee. Dit vertrek was "niet van harte" geweest, reden waarschijnlijk waarom in de archivariissenwereld weinig of geen mensen trek hadden in Vlaardingen. Maar... uitzonderingen bevestigen de regel, vandaar dat er uiteindelijk toch een tweetal acceptabele gegadigden werd gevonden.

Toen op donderdag 16 december 1965 de gemeenteraad bij het agendapunt: "benoeming van een gemeente-archivaris" was aangeland [9], meldde zich de heer H.J.M. Dubbeldam (VVD) met het verzoek om tijdelijk tot een besloten vergadering over te gaan. Hij had namelijk diverse inlichtingen gevraagd en gekregen over één der kandidaten, die hij graag aan de raad zou willen voorleggen, omdat deze van belang waren voor de besluitvorming. Van dit, volgens de N.V.C. [10] twee uur lange beraad achter gesloten deuren werden geen notulen gemaakt. Zoals het een goed gemeenteraadslid betaamt had Dubbeldam zijn huiswerk gedaan en was hij via de hoofdredakteur van de N.V.C., W. Kortekaas, de provinciale archivariissen van Zuid-Holland en Gelderland en de rijksarchivaris het een en ander te weten gekomen,

voldoende om een besloten vergadering te verlangen daar het een persoon betrof.

De inlichtingen kwamen er kort en goed op neer dat men grote kans liep zich met de persoon van de heer Delahaye moeilijkheden op de hals te halen. Na heropening van de vergadering werd door de voorzitter (burgemeester mr. J. Heusdens) namens het kollege van B & W medegedeeld, dat het voorstel in agendapunt 3 teruggenomen werd, teneinde nadere inlichtingen in te winnen en tevens - en dit op verzoek van de raad - zich nader te beraden over een eventuele andere organisatorische opzet van het archief van de gemeente Vlaardingen.

De N.V.C. had reeds in haar editie van 8 december 1965 op de voorpagina aandacht aan de archivariissenkwestie besteed: "Lang gewacht, en toch... Gemeente krijgt eindelijk weer een eigen archivaris. J.S.A. Delahaye solliciteerde op een herhaalde advertentie." enz.

Op 15 december 1965 werden al enkele vraagtekens geplaatst: "Opmerkelijke aanbeveling. Wie gaf informatie? Dwaas of genie? Karel en Willibrord. Juiste koers?"

Op 17 december werd verslag gedaan van de gemeenteraadsvergadering; de raad had zich zelfs om 23.00 uur wederom in gesloten zitting teruggetrokken..., en hulde aan het actieve optreden van H.J.M. Dubbeldam (VVD), H.P.M. v.d. Drift (KVP) en A.C.Ph. Hardonk (PCG-SGP).

De aftredende wethouders Van Minnen en Westrate, alsmede PCG-fractievoorzitter Van de Veen trof blaam (voordracht niet goed voorbereid). Op 15 februari 1966 kwam het kollege [11] met een dubbelpuntig voorstel: a) de nader verkregen inlichtingen hebben geen aanleiding gegeven wijziging te brengen in de voordracht van 22 november 1965; b) met betrekking tot de organisatie van het gemeente-archief merkt het kollege op dat het statische archief sinds het vertrek van C. Postma per 1 januari 1964, door de waarne-

mend-archivaris (A. Soeteman) voortreffelijk werd beheerd. Om persoonlijke redenen wenst de waarnemend-archivaris (die wel volledig bevoegd is) werkzaam te zijn met een ambtelijke (sekretarie)chef boven zich in plaats van te functioneren als gemeente-archivaris die rechtstreeks onder het kollege ressorteert. B & W begrijpen en respecteren dit en komen in verband met het bovenstaande, en ter bestrijding van kosten met het voorstel om de benoeming van een gemeente-archivaris voorshands achterwege te laten.

Volgens de geldende Archiefwet 1918, evenals de nog niet inwerkinggetreden Archiefwet 1962 bestaat geen verplichting in Vlaardingen om een gemeente-archivaris te benoemen. B & W houden de voordracht in portefeuille totdat de uitvoeringsvoorschriften van de Archiefwet 1962 zullen zijn vastgesteld en in werking getreden.

Op de voortgezette gemeenteraadsvergadering van 4 maart 1966 viel het besluit [11], zonder hoofdelijke stemming, het kollegevoorstel aan te nemen. Geen van de sprekers had de behoefte in te gaan op de nadere inlichtingen die waren ingewonnen. Er zijn wel diverse kanttekeningen gemaakt en vragen gesteld, bij voorbeeld door de heren Van der Drift (KVP), Dubbeldam (VVD), Vermeer (PCG-CHU) en Cornelisse (PvdA).

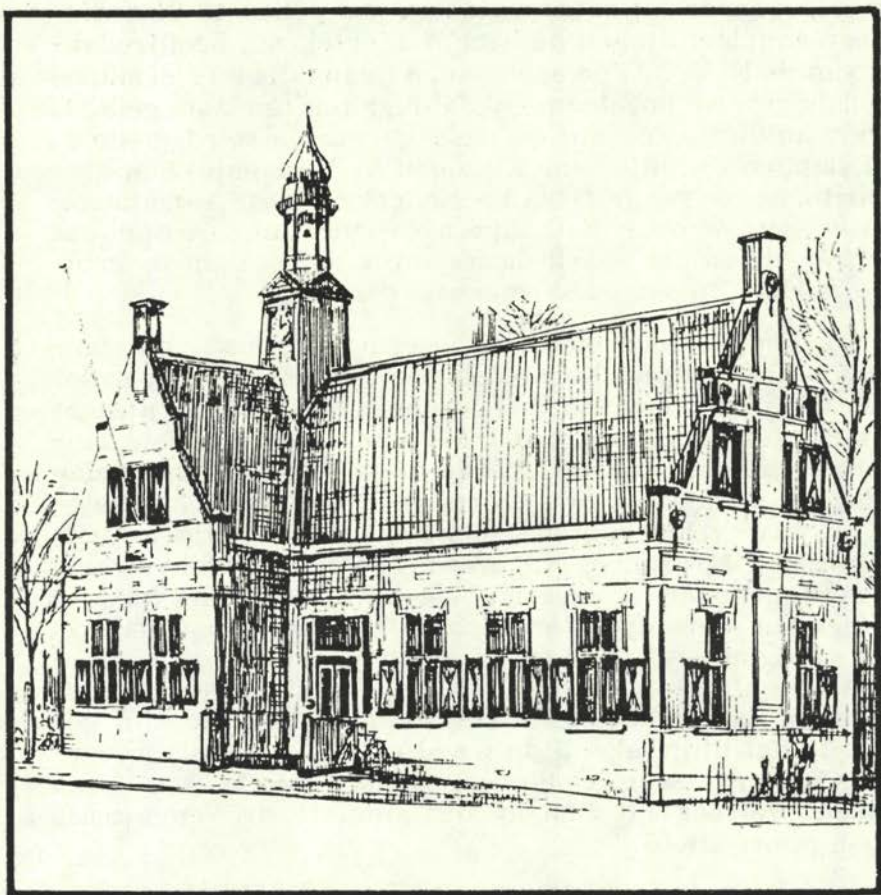
Dit werd onder andere veroorzaakt door het feit, dat kandidaat Delahaye zich inmiddels had teruggetrokken, terwijl de kandidaat Linsen zich gegriefd voelde omdat hij nog vóór hij dat van B & W zelf had vernomen, in de krant had gelezen, dat de vakature in portefeuille zou worden gehouden. Via de N.V.C. komen we na december 1965 nog het een en ander te weten over de lopende ont- en ontwikkelingen in de "archivarissenzaak". In de woensdag-editie van 12 januari 1966 lezen we op de voorpagina: "Rechtszaak om hoofdartikel. Archivaris legt N.V.C. smaad ten laste." De, gezien de ontwikkelingen van de raadsvergadering van 16 december 1965, getergde kandidaat Dela-

haye deponeerde bij de commissaris van politie te Vlaardingen een aanklacht tegen de heer W. Kortekaas, hoofdredacteur van de N.V.C. Kortekaas werd insinuatie en een aanval op Delahaye's wetenschappelijke integriteit ten laste gelegd. De beschuldiging raakte de passage waarin werd gesteld, dat Delahaye's studie over Nijmegen in "Vraagstukken over de historische geografie van Nederland" uit rancuneuze gevoelens tegenover het Nijmeegse gemeentebestuur was geschreven, en die waarin hem gebrek aan inzicht in ambtelijke verhoudingen werd verweten.

De zaak liep met een sisser af. Delahaye besloot zijn aanklacht - die officieel Kortekaas nooit bereikte - bij nader inzien in te trekken. Ook het regionale dagblad De Rotterdammer besteedde in januari 1966 een aantal malen aandacht aan de zaak en dat leverde in de N.V.C. van vrijdag 14 januari, wederom op de voorpagina, een fraaie konstatering op waar velen van ons, denk ik, als "tachtigers" met een glimlach op zullen reageren: "De heer Delahaye mag dan wel tegenover de verslaggever van onze krant verzwegen hebben dat hij alvorens zich op de personalia van Karel de Grote en Willibrord te storten, een gedegen voorbereidende studie voor het R.K.priesterschap achter zich had, maar dat de oecumene sindsdien zo ver zou zijn gevorderd, dat uitgerekend de nogal met het Calvinisme verwante Rotterdammer zich voor zijn karretje zou laten spannen, zal ook hij zich in zijn stoutste dromen nimmer hebben voorgesteld."

Op 4 februari 1966 meldt de N.V.C.: "Archiefdienst deelt cijfers uit: ... aan de heer A. Soeteman, adjunkt-commies eerste klas, werd de funktie van gemeente-archivaris opgedragen, in afwachting van de benoeming van een gemeente-archivaris." Over (onder)waardering van het archivarisambt gesproken is dan de verzuchting van schrijver dezes;

Stadsarchief in Vlaardingen. In dit raadhuis van de voormalige gemeente Vlaardinger-Ambacht zou Delahaye gaan werken. Tekening van Cor Maarleveld.

wat dat betreft is de wind in Vlaardingen wel gedraaid! Op 23 februari haakt de N.V.C. in op het collegevoorstel van 15 februari, om er op 25 februari bijna een hele voorpagina aan te wijden: "Tragi-komedie van een gemeente-archief - Welke belofte kreeg Delahaye? - Teleurstelling om niet doorgaan van benoeming met doekje voor het bloeden goedgeemaakt?"

De hele archivarissengeschiedenis wordt gerekapituleerd. Op 2 maart weet ze op de voorpagina te melden: "Met geen honderd P.K. Delahaye bedankt voor Vlaardingse eer", om er op pagina 3 nog op terug te komen. Het bedanken van Delahaye wordt een verstandig besluit genoemd en het personeelsbeleid van de gemeente c.q. wethouder Westrate treft blaam. Na de gemeenteraadsvergadering van 4 maart bericht de N.V.C. maandag 7 maart op pagina 3: "Weinig opwindende discussies na emotionele debatten van donderdag. Strijdbijl begraven, archivariskwestie - voorlopig? - verleden tijd."

Niemand had trek in nadere informatie rond deze zaak; alle frakties (KVP, VVD, PCG en PvdA) gingen akkoord met het voorstel van B & W.

Daarmee eindigde inderdaad voorlopig de kwestie van het aanstellen van een zelfstandig opererende gemeente-archivaris.

Per 1 december 1968 kon evenwel onze stadgenoot drs. D. v.d. Vlis aangesteld worden als "volwaardig" gemeente-archivaris.

Noten

- [1] Albert Delahaye: Memoires van een archivaris. Publicatie van het archivariaat "Nassau-Brabant", nr 55,

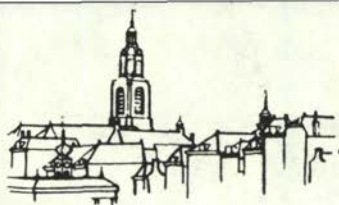

zonder plaats, 31 oktober 1980, blz. 7.

- [2] Albert Delahaye: De Ware Kijk op ... Deel I. Noyon, het land van Béthune en Frisia. Zundert, 1984, blz. 136 (herbewerking - met aanvullingen - van: Vraagstukken in de historische geografie van Nederland, 2 delen, Zundert, 1965/1966). Zie voor de Noormannen blz. 188 t/m 191.
- [3] Ik verwees hiernaar in mijn: De scheepvaart en handel van Vlaardingen in de late middeleeuwen, voornamelijk op Engeland. Vlaardingen, 1986, blz. 2 en de tekst bij afb. 6 en 7.
- [4] A.W. Bijvanck: Nederland in den Romeinsen tijd, deel I. Leiden, 1943, blz. 91.
W.A. van Es: De Romeinen in Nederland. Haarlem, 1981, blz. 30.
- [5] P.A. Henderikx in zijn proefschrift: De beneden delta van Rijn en Maas. Landschap en bewoning van de Romeinse tijd tot ca. 1000. Hilversum, 1987 (Hollandse Studieën, nr 19), blz. 13 en 14, negeert de laat-Romeinse/vroeg-middeleeuwse of Duinkerke II transgressieperiode (ca. 250 - 650), korresponderend met de Tiel II afzettingen in het rivierkleigebied, en een Karolingisch-Ottoonse transgressieperiode in de 9de/10de eeuw, en baseert zich daarbij o.m. op de bevindingen van T. Edelman, C. Hoek, M.K.E. Gottschalk en W. Roelveld.
- [6] A.C.F. Koch: Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, deel I (OZH, I). 's Gravenhage, 1970, blz. 156 e.v., nr 84. Idem 726/727: blz. 2 t/m 6, nr 2. Idem 694: blz. 4, waar spake is van 22 november 695.

-
- [7] OZH, I, blz. 162 e.v., nr 85 en blz. 249 e.v., nr 125.
- [8] OZH, I, blz. 266 e.v., nrs 139 en 140.
- [9] Bibl. B: Stmbknr 10626. Klapper op het Verslag der Handelingen van de Gemeenteraad van Vlaardingen. Jaargang 1965. Ingekomen stukken (hierna K.), blz. 803, nr 348 (afd. 7). Idem de gemeenteraadsvergadering (hierna V.), agendapunt nr 3, d.d. 16 december 1965, blz. 1351 en 1364 e.v.
- [10] N.V.C. vrijdag 17 december 1965: voorpagina. Idem vrijdag 31 december 1965: Jaaroverzicht december 16 e.v.
- [11] K. 1966, blz. 119 e.v., ingekomen stukken nr 99 (afd. 7), en V., raadsvergadering, agendapunt nr 24, blz. 259 t/m 266.

JEUGDHERINNERINGEN AAN DE PRINS HENDRIKSTRAAT EN OMGEVING

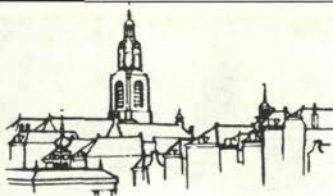
B. Poot

Ik ben de tweede zoon van de familie Poot uit de Prins Hendrikstraat 10, geboren op 27 april van het laatste jaar van de Eerste Wereldoorlog, 1918. Mijn vader is geboren in Kethel, mijn grootvader in Maasland. We hebben een familieregister vanaf 1550. Al deze mensen zijn geboren in de omgeving van Delft, Maasland, Schipluiden, Kethel, Vlaardingen enz.

Vader

Mijn vader werd geboren in december 1890. Het gezin bestond uit zes kinderen, vier meisjes en twee jongens. Op elfjarige leeftijd verliet hij de school en moest gaan werken bij zijn vader die in die tijd melkboer was. Ze woonden toen in de Prins Hendrikstraat in Vlaardingen. Mijn vader moest langs de vissersschepen gaan die in de haven lagen om hun haring te lossen en om de netten te wisselen. Daar probeerde hij melk te verkopen voor 4 cent per halve liter. Als er geen schepen in de haven lagen moest hij met zijn vader mee langs de klanten in de stad.

Op een dag kwam hij bij een vrouwtje in het "achteromme". Dat vrouwtje kocht zo nu en dan een halve liter oordjesmelk (afgeroomde melk). Drie dagen achter elkaar hoorde hij vanuit de kamer roepen: "Vandaag niieeet!" Waarop mijn vader op de derde dag antwoordde: "stik maaaaaar!" U begrijpt dat er de volgende dag wat zwaaide. Grootvader Piet was heel boos en mijn vader kreeg een

flinke draai om zijn oren.

Melkboer zijn trok hem echter niet zo aan. Hij wilde graag bij een boer werken, dat was zijn lust en zijn leven. Uiteindelijk kreeg hij zijn zin en op elf à twaalfjarige leeftijd ging hij werken bij zijn oom op de boerderij aan de Kortedijk.

Die oom was Arie Bos, een broer van mijn grootmoeder. Hij woonde bij de bakkerij van Van der Caay, de steeg af rechts. Ook oom Piet, een broer van oom Aai en vrijgezel, woonde daar in. Vader moest 's morgens om 4 uur al opstaan om de koeien te helpen melken en in de zomer werd er doorgewerkt tot het weer donker werd. Vooral in de hooibouw kreeg hij zodoende veel te weinig rust.

Tot aan zijn twintigste jaar heeft vader bij verschillende boeren gewerkt en daarna is hij met zijn aanstaande zwager naar Amerika vertrokken. Daar had hij het echter niet zo naar zijn zin. De winter was veel te koud, de zomer erg heet en men kon nergens anders over praten dan over dollars. De hoofdzaak zal echter wel geweest zijn dat zijn verloofde niet naar Amerika wilde komen. Daarom stapte hij na een jaar maar weer op de boot naar Holland. Hier heeft mijn vader allerlei beroepen gehad. Het meest heeft hij als boerenarbeider of als koetsier dienst gedaan en ook heeft hij een paar jaar gewerkt in de nieuwbouw als ijzer-vlechter. Een paar jaar na het Amerika-avontuur, in 1915, is hij getrouwd met mijn moeder. Voordat ze trouwden kocht mijn vader een huis in de Prins Hendrikstraat. Het kostte fl. 1800 en ik geloof dat hij er 30 jaar een hypotheek op heeft gehad.

Ze trouwden in Maasland, want daar woonde mijn moeder. Het huwelijk werd kerkelijk bevestigd door Ds. Berends, die was daar Gereformeerd predikant in die tijd.

Na een jaar werd de eerste zoon geboren, vier pond zwaar. Dat was wel erg licht, maar hij groeide toch voorspoedig op. In 1916, halverwege de Eerste Wereldoorlog, moest mijn

vader opkomen voor militaire dienst. Weliswaar was in Nederland alles al gemobiliseerd, maar mijn vader had broederdienst. In 1916 moest hij echter toch opkomen, wat hem natuurlijk niet zo erg aanstond. Na zijn opleiding als infanterist vroeg hij daarom steeds om werkverlof en dat heeft hij ook vaak gekregen. Na twee jaren werd de tweede zoon, schrijver dezes, geboren. In 1918 zwaaide vader voorgoed af en ging weer in zijn oude vak verder. Het gezin breidde zich vervolgens verder uit: in 1920 werd er weer een zoon geboren, in 1923 nummer vier en in 1928 nummer 5, en dat was de laatste. Ze groeiden allen voorspoedig op, maar voor mijn moeder gaf het wel handenvol werk. Vader ging om 4 uur de deur uit en kwam er 's avonds om 7 à 8 uur pas weer in, en dat zes dagen per week. 's Zondags behoefde hij alleen maar te melken. Dat was 's morgens van 4 tot 8 uur en van 's middags 4 tot 7 uur 's avonds. Vakantie bestond in die dagen nog niet.

Kleutertijd

Toen ik 4 jaar was, moest ik naar de kleuterschool. Deze school stond aan de Liesveldselaan en Juffouw de Reus zwaaide daar de scepter. Ik herinner me van haar alleen dat ze grote ogen kon opzetten en dat dwong toen wel respect af. Onze buurvrouw was daar ook schooljuffrouw, dat was juffrouw de Jong, die woonde met haar ouders, een broer en nog twee zusters naast ons op nummer 12. Die broer was oom Kees, voorzitter van Obadja, een zeer bekende figuur in Vlaardingens.

Ik maakte de gang naar school altijd vanaf de Zomerstraat via de steeg naast de stal van Jaap de Zeeuw, een boer die op de Maassluissedijk op de hoek van de Markt woonde. Aan de andere kant van de steeg was de paardestal van Kamp, zijn zoon Frans heeft later de zaak overgenomen.

Het was een transportbedrijf dat in hoofdzaak haring vervoerde. Vroeger gebeurde dat altijd met paard en wagen, sleperswagens noemde men die. Wij pikten er in de winter wel eens een winterpeen om op te eten. Die wortels voerden ze aan de paarden.

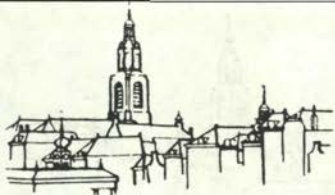
Daarna stak ik de dijk over naar de Dijksteeg, daar woonde "rooie Mieke". Die werd veel geplaagd door de jongens, maar als ze het zat was gooide ze de inhoud van de pot uit het bovenraam naar beneden. Dat was nu niet bepaald fris en ik rende daar dan ook meestal hard voorbij, angstig naar boven kijkend. Naast rooie Mieke woonde een schoenmaker, die een grote bult op zijn voorhoofd had. Hoe hij daaraan kwam weet ik niet. Jongens vertelden dat hij zichzelf per ongeluk een klap had gegeven met een schoenmakershamer, maar dat was natuurlijk een grapje. Iets verder woonde Verhulst, de wagenmaker. Op de zolder van zijn werkplaats werd 's zondags een kerkdienst gehouden door Ds. Van Vliet.

Na de Dijksteeg doorgelopen te hebben stak ik de Schoolstraat over naar de Paterstraat. In die straat waren er voor mij ook veel bezienswaardigheden. Aan de rechterkant was de slachtplaats van Van der Linde. Die slachtte daar rundvee en varkens. Het vlees werd gestoomd en daarna verkocht voor een kwartje per pond. Het smaakte heerlijk op brood en het was niet duur.

Iets verder was een winkel in tweedehands boeken. Het zag er daar wat smoezelig uit, alles zat onder het stof en of er wel eens iets verkocht werd weet ik niet. In de zomer zat Nic Harms daar altijd voor de deur op een stoel. Hij woonde in de steeg, daarnaast, die van de Paterstraat naar de Markt liep. Verderop in de Paterstraat, die wij de "Koeiensteeg" noemden, was de spijskokerij. Daar konden de armste mensen 's middags een portie soep halen, waarvoor bonnen uitgedeeld werden. Wij waren zeker niet arm genoeg, want ik ben daar nooit geweest om soep te halen.

Het gezin Poot, Prins Hendrikstraat 10, ca. 1930. Uiterst rechts Bas Poot.

Aan de andere kant van de Koeiensteeg was op de hoek van het Westnieuwland de winkel van de drukkerij van Verboon. Daar kon je allerlei drukwerk kopen. Iets verder was een kruidenierswinkel. Later is daar een handel in tweedehands goederen ingekomen van Jan van Aperen.

Weer iets verderop in de Paterstraat was een boerderij. De boer die daar woonde noemden wij "Pink" (hij mistte een pink), maar in werkelijkheid heette hij Moerman. Later is daar het bedrijf gevestigd van de firma Hoogerwerff en Van Leeuwen, een vishandel. De ingang was toen in het Westnieuwland naast de kruidenier Hoogerwerff.

Vervolgens stak ik de Waalstraat over naar de Kuyperstraat. Rechts was de Pepersteeg, de huidige Peperstraat, en aan de andere kant de Fransestraat. Ik liep de Kuyperstraat door tot aan de Rehobothstraat. Die ging ik in tot aan de Liesveldselaan en daar was de kleuterschool. Het was een hele wandeling voor zo'n kleine hummel.

Van de school herinner ik mij alleen nog maar de zandbak en het negertje. Daar kon je een cent ingooien en dan knikte hij. Dat was voor de zending.

In 1923 werd er een school gebouwd achter in de Prins Hendrikstraat. Dat was een school voor Gereformeerd kleuteronderwijs, terwijl de Liesveldschool voor Nederlandsch Hervormd onderwijs was. Voor de opening werden alle gereformeerde ouders verzocht om hun kinderen over te plaatsen naar de Prins Hendrikstraatschool en dat deden ze ook. Aangezien wij gereformeerd waren, werd ik ook overgeplaatst. Het was voor mij een stuk dichterbij en dat stond me wel aan. Niet dat je wat had te vertellen in die tijd, je moest gewoon en daarmee uit.

De lagere school

Op de school aan de Prins Hendrikstraat regeerde toen juffrouw Den Draak, een aardig en vriendelijk mens. Ook

Klassefoto van de 5e klas van de Prinses Julianaschool in 1929. Bas Poot zit in de rechterrij in de tweede bank van voren, rechts. Naast hem Dirk Verwey. Voor hem Jo Dodewaard en Jaap Muis. Op de achtergrond staan van links naar rechts de heren Droppert, Gooten en Don (in gesprek met Cor Assenberg).

juf Van Aperen, Van Steen en Hoogendijk kon ik zeer waarderen. Het was eigenlijk maar van korte duur want op 1 april 1924 werden we overgeplaatst naar de grote school in de Stationsstraat. Daar was meester Droppert hoofd.

In de eerste klas kregen we juf De Bruin. Ze kwam uit Maassluis en woonde op de Markt in een confectiezaak bij haar ouders in. Ze had echter al gauw een man gevonden, ene Huizer, en ging trouwen. Wij zijn toen met zijn allen naar Maassluis gegaan om te kijken.

In de tweede klas deelde juf Van den Berg haar wijsheid uit. Die heb ik niet lang meegemaakt: ze was ook al gauw vertrokken.

Voor de derde klas stond meester Gooten, een sportieve man, maar als je wat had uitgevreten kreeg je met een stok op je achterwerk en dat was niet bepaald een prettig gevoel. Ook hij is weggegaan, ik geloof naar Ermelo.

In de vierde klas kregen we meester Brinkman, bijgenaamd "de Knor". Aan hem heb ik niet zulke goede herinneringen: zijn handen zaten nogal los. Voor het minste of geringste kreeg je ze uitgemeten met de hand of met de stok. Zo nu en dan gooide hij de stok de klas in en dan moest je die terugbrengen en kreeg je van katoen. Meisjes moesten vaak zijn nagels schoonmaken. Hij rookte een pijp en die moest zo nu en dan worden doorgeraagd, ook zo'n vies karweitje. Als hij naar je toe kwam rennen stak hij z'n pen of potlood tussen zijn tanden om zijn handen vrij te hebben om te kunnen slaan, het leek wel een zeerover. Bij mijn weten had hij graag zeeman willen worden. In zijn vrije tijd vertoefde hij veel aan de haven.

In de vijfde klas hadden we meester Don. Dat was een aardige man. Als je van hem straf kreeg dan was het ook verdiend. Ik moet eerlijk zeggen, zo'n lieverdje was ik ook niet op school en ik besteedde te weinig aandacht aan de lessen.

In die tijd moest je vóór 1 april 13 jaar geworden zijn om van school af te mogen gaan. Ik ben 27 april jarig, dus moest ik nog een jaartje langer blijven dan diegenen die vóór 1 april de dertienjarige leeftijd hadden bereikt. Mijn vriend Jaap was op 1 april jarig en hij moest ook een jaar langer naar school. Mijn vriend Izaäk daarentegen was op 17 januari geboren en mijn vriend Piet op 26 maart, die mochten dus wel van school.

Meester Don had hierover een gesprek met mijn moeder. Hij vond dat er enkele jongens teveel katekwaad uithaalden en dat ik daardoor werd beïnvloed. Het gevolg was dat ik een jaar langer in de vijfde klas moest blijven in plaats van 2 jaar in de zesde te zitten. Dus zat ik twee jaar bij meester Don. Toen kwam ik in de zesde klas bij meester Droppert. Die liep nogal statig, wat arrogant, en daarom werd hij "stijve Piet" genoemd (zijn voornaam was namelijk Pieter). Die man kon erg kleinerend doen. Hij noemde je bijvoorbeeld "schapie", "lammetje", "zeker weer die jongen van Poot" of een ander, wie maar het lijdend voorwerp was. Hij rookte in de klas altijd Turmac sigaretten, wat nogal een eigenaardige geur gaf. Misschien ben ik wel wat al te kritisch, maar in een kinderziel blijft dit soort zaken voor altijd gegrift staan.

Ik verlangde naar het einde van de schooltijd. Ik voelde me teveel gedwongen. Op 1 april 1932 mocht ik de school verlaten en toen moest ik dus een baas gaan zoeken. Die had ik al rap gevonden, bij de firma Hofland in de de Maasboschstraat.

Ons huis aan de Prins Hendrikstraat 10

Ons huis was niet groot, twee kamers van vier bij vier meter. De woonkamer was dus maar klein en daar zat je dan 's avonds met 8 personen. In de kamer stond een ko-

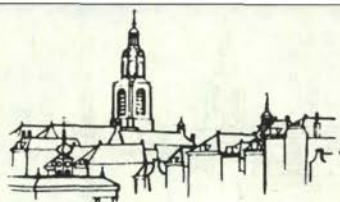

lenkachel met een rekje eromheen om de was te drogen. In het voorjaar nam mijn vader de kachel op zijn nek en bracht hem naar de zolder. Dat gebeurde al in het begin van april. Het kon dan soms nog knap koud zijn, maar met zo'n hoop mensen in zo'n klein vertrek viel dit ook wel weer mee.

Tussen de twee kamers was de bedstee waar mijn ouders sliepen en daaronder was de kelder. In de winter werden daar de aardappelen opgeslagen en de Keulse potten met ingemaakte groente zoals sperciebonen, snijbonen, andijvie en zuurkool, alles in het zout. Je moest die groenten eerst een poosje weken voordat ze eetbaar waren, alleen de zuurkool was zo te gebruiken.

In de bedstee was aan het voeteneinde een kribbe gemaakt, daar lag de jongste spruit in te slapen. Als hij begon te huilen werd hij eruit getild en even bij moeder aan de borst gelegd. Was hij verzadigd dan legde ze hem weer terug en sliepen ze weer verder. De andere kinderen sliepen op de zolder, daar waren twee bedsteden en een ledikant. Meisjes waren er niet, dus er hoefden geen aparte kamertjes te worden getimmerd. Achter het huis hadden we een tuintje met een schuurtje waarin mijn vader zijn fiets stalde. Er stonden ook een kleiperenboom en een seringengeboom in de tuin. Als in april de seringengebloeden hadden wij bloemen op tafel, verder kwam dit nooit voor, want bloemen waren veel te duur. Achter het tuintje was een steeg en we hadden dus een achteruitgang die uitkwam in de Zomerstraat.

Naast ons huis was de slachtplaats van slager Schippers. Elke week werden daar een koe en een varken geslacht. Die varkens werden altijd met heet water besproeid om de haren eraf te kunnen schrappen, daarom stond de deur van de slachtplaats altijd open om een beetje lucht te hebben, anders kon je elkaar niet zien van de stoom. Wij stonden daar dikwijls te kijken hoe dat allemaal in zijn werk ging,

VLAARDINGEN.
Prins Hendrikstraat met School.

*De Prins Hendrikstraat met school, thans onderdak biedend
aan de basisschool Het Visnet.*

totdat de slager het zat was en hij ons weg joeg. Aan de andere kant van de steeg op de hoek van de Zomerstraat en Stationsstraat was de oliegoedfabriek van De Lange. Daar zat een hele rij meisjes oliegoed in elkaar te zetten. Dat werd toen veel gebruikt op zee en in kuiperijen. De familie De Lange woonde zelf in de Stationsstraat. Mevrouw De Lange kon erg mooi zingen en als in de zomer het raam openstond genoot de hele buurt mee. Achterin de Prins Hendrikstraat, op de hoek van de Parallelweg, was nog een oliegoedfabriek, die was van de heer Van Toor.

Bewoners van de Prins Hendrikstraat, even nummers

In de Prins Hendrikstraat woonden meest kuipers en zeelieden en er waren verschillende winkeltjes. Op nr. 2 was de herenkapperszaak gevestigd van de heer Stenis. Er werden hier ook sigaren en sigaretten verkocht. Deze kapperszaak werd ook wel de scheerwinkel genoemd. Vooral op zaterdagavond zat er een hele rij mannen te wachten op hun beurt om te worden geschoren. Hier werden alle nieuwtjes uitgewisseld. Ze zaten er meer voor de gezelligheid dan voor de noodzaak. Vrouw Stenis hielp de klanten aan de rookartikelen. Ze hadden slechts één zoon die niet in zijns vaders voetstappen is voortgegaan.

Op nr. 4 woonde een bakker, die heette Bouman. Hij kwam oorspronkelijk uit Pernis en ging daar op geregelde tijden met de veerboot heen om zijn handel kwijt te raken. Wij noemden hem daarom de Pernissebakker. Een echte bakker was hij in wezen niet, men noemde zo iemand een brood-slijter. Hij betrok zijn produkten van de broodfabriek van Niemandsverdriet uit de 1e Maasboschstraat. De familie Bouman bestond uit man, vrouw, 2 dochters en 3 zoons, ongeveer van dezelfde leeftijd als bij ons.

Vlaardingen. Prins Hendrikstraat

De Prins Hendrikstraat gezien vanaf de Vettenoordskade.

Op nr. 6 woonde de familie Den Uil, kleermaker. Later zijn daar de vader en zuster komen wonen van Schippers, de slager die naast ons op nr. 8 woonde. Schippers had 1 dochter en 2 zoons. De jongste zoon heeft de zaak van zijn vader nog jaren voortgezet.

Op nr. 10 woonden wij, zoals al eerder gezegd.

Op nr. 12 woonde de familie de Jong waarover ik reeds vertelde, van de schooljuffrouw en oom Kees van Obadja.

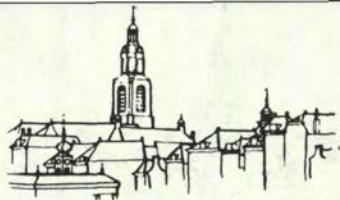
Op nr. 14 woonde Siem Dijkshoorn met zijn vrouw, een ouder echtpaar. De vrouw, Daad Foes, was hoofdboetster. Ze was de baas over de nettenherstelsters, een vrouw met haar op de tanden. Haar man noemden we meestal "Siem de krielkip" omdat hij altijd krielkippen hield.

Nr. 16 werd bewoond door de heer Wapenaar, een weduwnaar met 2 zonen, waarvan de jongste een schoolvriend van mij was. Tevens woonden hier een zuster en een broer van Wapenaar in. Die tante was altijd schor, je kon haar bijna niet horen als ze sprak. Wapenaar was zeeman op de visserij. Zijn zoons gingen bij ons op school, net als de kinderen van Bouman en Schippers en die van Brobbel, die op nr. 18 woonden. Brobbel was van beroep kuiper en had 3 zonen en 1 dochter. In zijn tuin had hij een suikerperenboom staan. Ten tijde dat de peren rijp of half rijp waren beschikten de jongens opeens over veel vriendjes die allemaal een peer wilden bemachtigen. De oudste zoon van Brobbel is in de oorlog verdronken in Het Kanaal tijdens een reis van het eiland Jersey naar St. Malo.

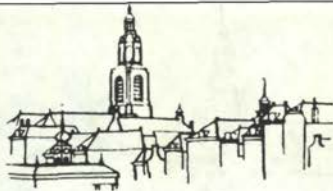
Op nr. 22 woonde de familie Schaar, ook zeelui.

Daarnaast, op nr. 24, woonde de familie Moerman. Hij was drukker van beroep.

Op de hoek van de Vettenoordstraat, op nr. 36, was het winkeltje van Van Wijk. Het was een piepklein winkeltje, maar je kon er van alles kopen. Kruidenierswaren, snoep, maar ook bakolie en petroleum. Als mijn moeder vis wilde

Een versierde Prins Hendrikstraat, ter ere van het bezoek van koningin Wilhelmina op 19 september 1924. Links de zogenaamde "Tuin van Drop".

bakken haalden we daar voor een dubbeltje olie. Die vis haalde je trouwens op de Visbank op de Westhavenplaats, waar hij werd afgeslagen. Jan Simons ging dan met een klankbord door de stad en riep: "Vis aan de bank, half acht afslag". In de nazomer gingen we ook wel 's morgens vroeg om een uur of zes naar de haven. In de herfst was de haring namelijk dichtbij op zee en de schepen kwamen dan snel binnen met verse haring. De netten werden dan verwisseld en in die netten zaten nog wat haringen die werden weggegooid. Die haringen probeerden wij te bemachtigen en dan moest moeder ze bakken. Als de schepen in het noorden visten waren ze veel langer onderweg en waren de haringen in de netten verrot.

Verderop in de Prins Hendrikstraat was nog een winkel, "De Witte Winkel" genaamd, die werd gerund door mevrouw Moerman, ook wel "Boeren Miet" genoemd. Haar man noemden we "droge Willem". Zo zie je maar, iedereen gaven we een bijnaam. Er werd niets vervelends mee bedoeld, het was in die tijd eenmaal zo de gewoonte. Moerman zelf ging met zijn paard en wagen melk venten. Hij reed heel Vlaardingen door om misschien 40 liter melk kwijt te raken. In het winkeltje kon je ook zoethout en duimdrop kopen. Er stonden flessen met zuurtjes, ulevellen en toffees. De meeste dingen kostten maar één cent.

Aan de andere kant van de straat stond een schutting en daar achter stonden ook een paar huisjes. Die behoorden eigenlijk bij de Zomersteeg, ook wel de "tuin van Drop" genoemd. Ook daar, op de "tuin van Drop" was een winkeltje waar men levensmiddelen verkocht. Dit winkeltje werd beheerd door de familie Van der Marel. De heer Van der Marel werkte bij de Matex en zijn vrouw dreef het handeltje. Ze hadden ook een groot gezin, maar alles kon vroeger.

De Prins Hendrikstraat in onze tijd. Foto: De Havenloods.

Bewoners van de Prins Hendrikstraat, oneven nummers

Op Prins Hendrikstraat nr. 1 woonde de familie Van Vliet met hun dochter en kleinzoon. Van Vliet was schipper en bezat een schip voor de binnenvaart. In die tijd waren dat meestal zandschippers.

Op nr. 3 woonde Post, een timmerman, een kleine zelfstandige. Zijn twee zonen hebben later het bedrijf voortgezet. Er was ook nog een dochter.

Op nr. 5 woonde de familie van Dorp, die hadden drie dochters. Van Dorp had samen met zijn broer een kuiperij. Ook hebben ze nog een logger gehad, de "Vlaardingen 14". Het was geen nieuw schip en op zijn eerste reis voor de gebroeders van Dorp kwamen allebei de masten naar beneden, dus moest het zonder haring te hebben gevangen weer op huis aan. Dat gaf een hele opschudding in Vlaardingen, alles liep uit om te kijken hoe het schip binnen kwam. Iedereen leefde in die tijd mee met de visserij.

Op nr. 7 woonde de familie Kramer, één van de zonen woont er nu nog.

Op nr. 9 woonde de familie Van Zwieten, ook een zeemansgezin. De oudste dochter Truus was een paar jaar jonger dan ik. Op een keer verzocht haar moeder mij om met Truus samen een emmertje witkalk te halen in de Havenstraat. Op de terugweg vroeg Truus: "Durf jij je vinger in die kalk te steken?". Ik durfde dat wel, maar niet ver natuurlijk. Zij zou het ook eens proberen, maar ik trok de emmer een eindje omhoog zodat haar hele hand onder de kalk zat. Dat was natuurlijk wel gemeen van mij, zo'n klein meisje bedotten. De straf kwam gauw: in het steegje naast de Dominee gleed ik onderuit met de kalkemmer en alles zat onder de witkalk. Truus zei met behuild gezicht: "Dat is lekker je straf!".

Nr. 11 werd bewoond door de familie Wapenaar. Zij hadden een zoon en een dochter.

Op nr. 13 woonde de familie Halkes en daarnaast op nr. 15 ook een familie Poot.

Er waren, zoals gezegd, in die tijd vele kleine winkeltjes in de Prins Hendrikstraat. Op nr. 19 woonde bijvoorbeeld de familie Sebel, die meest zuivelprodukten verkocht. Vroeger heeft mijn grootvader daar gewoond.

Dan was er nog een kruidenierswinkel op de hoek van de Vettenoordstraat, die werd bewoond door de familie Drop, een echtpaar zonder kinderen. Ze hadden een winkelmeisje en een loopjongen tussen schooltijd. Mij viel de eer te beurt om daar te worden aangenomen.

Baantjes tijdens de lagere school periode

Mijn eerste baas was zodoende kruidenier Drop. Ik moest iedere dag, soms 's morgens vóór 9 uur of 's middags na 4 uur, de boodschappen wegbrengen naar de klanten. Drop was daartoe in het bezit van een klein kruiwagentje waar een mand op werd gezet. Op maandag moest ik naar het Ooster-havenhoofd, daar woonde de familie Van Toor. Donderdag 's morgens moest ik voor schooltijd het bestelbriefje gaan halen op de Van Lennepsplaats. Ik was toen elf jaar. Het was in de winter van 1929 en een zeer strenge vorst regeerde toen. Alles was dicht gevroren, ook de Oude Haven. Ik liep in de Markgraaflaan langs de tuinderij van Eijgenraam met mijn handen diep in mijn zakken, mijn petje op mijn hoofd en over mijn oren getrokken, op weg naar de Van Lennepsplaats, het was bitterkoud. Toen kwam meester Gooten er aan op de fiets, maar ik wilde hem niet zien, want dan moest ik mijn handen uit mijn zakken halen en mijn petje afnemen en dat vond ik te koud. Na het boodschappenbriefje te hebben gehaald en afgeleverd bij Drop moest ik naar school. Daar kreeg ik een knap standje van de meester omdat ik mijn petje had opgehouden en

niet had gegroet toen hij voorbij ging. De tijd is nu wel enigszins veranderd.

Op een keer moest ik naar de Spoorsingel, hoek Binnensingel. De dooi was ondertussen ingetreden en er lagen schotsen in de singel. Een paar jongens waren van de ene op de andere schots aan het springen en ik moest dat natuurlijk ook even proberen. Prompt gleed ik uit en kwam met mijn buik op een schots terecht, terwijl mijn benen in het water hingen. Nadat ik mijn kousen had uitgewrongen ging ik weer verder. 's Avonds thuisgekomen stapte ik voorzichtig op het kleed, niet op het zeil, want dan zou moeder een natte plek zien, en ging bij de kachel zitten om te drogen. Dat mocht niet te snel gaan natuurlijk want dan kwam de stoom van je kleren af en had moeder het in de gaten. Je moest dan op zijn minst voor straf naar bed, dus je paste wel op.

Drop betaalde mij voor het werk 40 cent per week. Ik kreeg er tenslotte de balen van. Verschillende kinderen riepen me na en je liep je naar voor die 40 cent. Na een jaar mocht ik ontslag nemen, maar na een paar weken had ik al weer een andere baas. Het was bakker Bouman, die zijn zaak op nr. 4 had. Ik moest de broodkar helpen duwen, in hoofdzaak op woensdag en zaterdagmiddag, dan hoefden we niet naar school. Hier verdiende ik 1 gulden per week, een hele vooruitgang. Ik moest alle soorten brood leren kennen. Je had toen plaat-, tijger-, tarwe-, knip-, scheur-, casino-, krop bruinbrood enz. Als de klanten om een bepaald soort brood vroegen vergiste ik me in het begin nogal eens. Dan moest ik weer terug naar de wagen om het om te ruilen. Er mocht destijds voor tien uur geen vers brood worden verkocht, maar dat brood werd al vóór achten gebracht in de winkel. Als de bakker geen brood meer had van de vorige dag verkocht hij toch het verse brood.

Paardenmarkt in de Zomerstraat. Rechts de toegang tot de Pieter Karel Drossaertstraat. Links op de achtergrond de "stoomtimmerfabriek Akerboom".

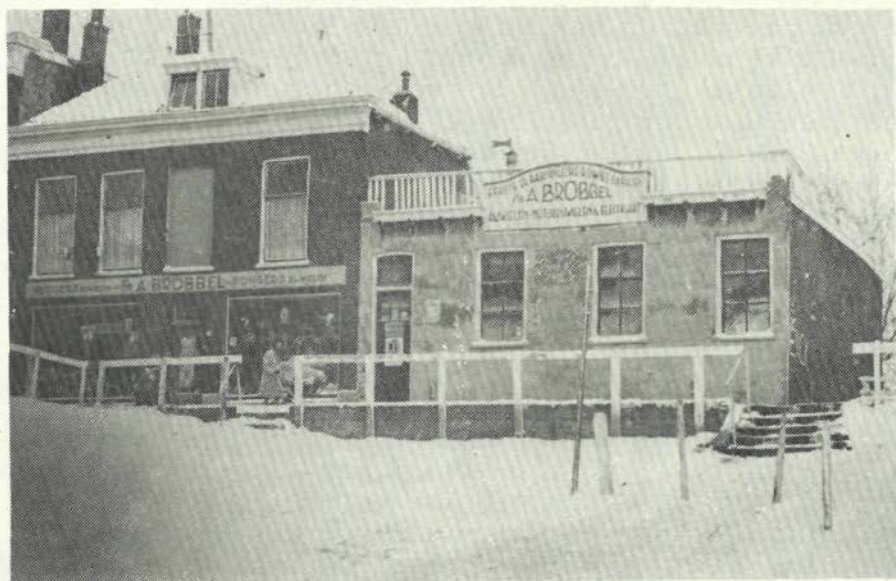
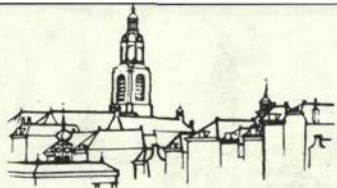

Na een jaar had de bakker weer een vaste knecht die van school afkwam en kreeg ik ontslag. Ergens was ik er wel blij mee en al gauw had ik weer een nieuwe baas. Deze was handelaar in paraplu's en hij had een zaak op de Hoogstraat. Ik hoefde niet voor schooltijd te komen, alleen er na, en natuurlijk op woensdag- en zaterdagmiddag. Dit heb ik volgehouden totdat ik van school ging.

Eveneens in de Prins Hendrikstraat woonde mijn vriend Izaäk. Hij was van dezelfde leeftijd als ik en we trokken veel samen op. Zijn vader werkte op de kuiperij in 't Waaigat, oftewel de Vettenoordskade. Ze waren thuis met vader, moeder en negen kinderen. Toentertijd bestond er nog geen kinderbijslag, dus u begrijpt dat het daar ook mondjesmaat was. Hij had echter één ding mee: hij had zusters. Dus hoefde hij geen vloer aan te vegen en geen aardappels te schillen. Daar was ik wel eens een beetje jaloers op. Wim en ik moesten altijd aardappels schillen, minstens een halve emmer, iedere dag. Het ging wel eens vervelen, maar je kwam er toch niet onderuit. Moeder had nogal wat ontzag, eerst je werk en dan spelen, dus Izaäk stond nogal eens op me te wachten. In de zomer werkte zijn vader op de plaats (kuiperij) in de Vossiusstraat, waar nu het Postkantoor staat. In de winter werkte hij in 't Waaigat. In de kuiperij werden haringvaten gemaakt. Het werkterrein was maar een donker hol en het rookte er verschrikkelijk, want iedere kuiper had een vuurtje waar een nieuw vat bij werd gedroogd. Als het goed droog was maakten ze de bodem erin en werden er hoepstokken omgelegd, zodat het niet uit elkaar kon vallen. Hoewel de ramen altijd open stonden, was het er altijd erg benauwd.

Bewoners van omliggende straten

Vlaardingen was vroeger bezaaid met winkeltjes. In de

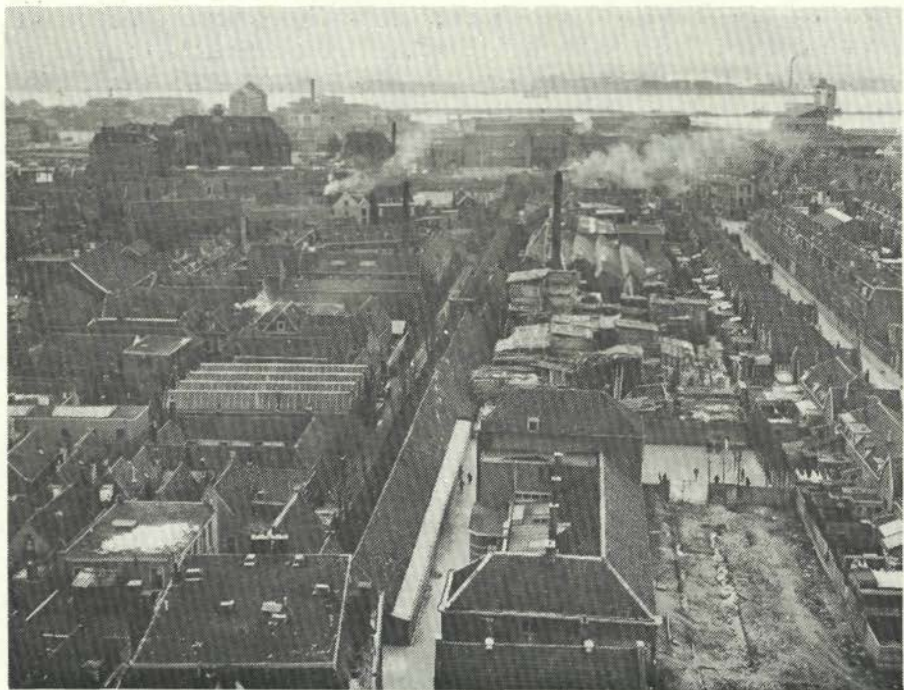
De Maassluissedijk met het bedrijf van de firma Brobbel.

Zomerstraat waren een paar groentehandelaren, die hun groenten en fruit uit een pakhuis verkochten. Allereerst was daar Piet Span, die 's zaterdags op de Westhavenplaats stond, naast Borsboom, die ook wel "Wukkum" werd genoemd. Naast Piet Span was het Jeruël, een bepaalde geloofsgemeenschap die over een muziekkorps beschikte. Er werd 's avonds driftig geoefend en het geluid was tot ver in de omtrek te horen.

Daarboven woonde Koos Zonne, een oude vrijgezel die een lapje voor zijn oog had en altijd op een stok steunde als hij voor de deur stond. Hij had voor iedereen een praatje of een grapje. Als je voorbij ging en je zag hem niet, dan blies hij op zijn hand wat een brommerig geluid maakte. Dan moest je wel opkijken om te zien waar hij uithing en moest je hem vanzelf groeten. Iets verder was het groenten- en aardappelenpakhuis van Bouman. Eigenlijk was hij gespecialiseerd in aardappelen. Die verkocht hij dan ook voor heel weinig, soms voor twee of drie centen per kilo. Vaak stonden er lange rijen mensen voor zijn pakhuis, want zo goedkoop kon je ze nergens kopen.

Aan de andere zijde van de Zomerstraat was de koestel van Jaap de Zeeuw, een rijke boer. In de zomer haalde hij het hooi binnen en dat moest dan boven op de koezolder worden gestouwd. Hoe meer het hooi werd aangedrukt hoe meer er kon worden opgeborgen. We stonden dan te wachten wie er werd uitverkoren om op dat hooi te dansen, hooitrappen noemden we dat. Je was blij als je mee mocht doen, maar achteraf moet ik zeggen dat je toch ook wel een beetje gek was om daaraan mee te willen doen. Je zweette als een otter en je kon elkaar bijna niet zien van het stof. Bovendien was het ook niet zonder gevaar, want je liep de kans door een hooivork te worden geprikt. Na het werk was je niet meer om aan te zien en kon je zo de teil in. En wat kreeg je ervoor? Niets, nog niet eens een bedankje.

Panorama-opname, genomen vanaf de toren van de Grote Kerk, van de Lijnbaan, de lange, dwars door de foto lopende dakenrij. Rechts de Prins Hendrikstraat. Rechtsboven is nog het Delta Hotel te zien. Foto Roovers, maart 1955.

Naast de boerderij van De Zeeuw lag een steeg naar de Maassluissedijk en daarnaast de paardestal van Kamp en de rijwielhandel van Brobbel. Zijn zaak was bovenop de Maassluissedijk gevestigd. Naast die zaak woonde dokter Leegsma en hier weer naast was de pastorie van Ds. Grootjans, een statige man. Tenslotte de woning van Ds. Lutijn. Dat was een gemoedelijk man, hij ging b.v. gerust een pond stroop halen bij Sebel in de Prins Hendrikstraat. Dat was toen niet gebruikelijk voor een dominee, maar daar trok hij zich niets van aan.

Op de Maassluissedijk woonde ook een schilder, Verweij geheten. Zijn werkplaats was beneden en daarboven woonde hij met zijn gezin. De oudste zoon zat ook bij mij in de klas.

Tussen Verweij en van der Hoek, die handkarren en kruiwagens verhuurde, woonde o.a. Mien Halewijn. Zij handelde in tweedehands goederen. Er stonden altijd allerhande prullen bij haar voor de deur uitgestald. Naast haar woonde de familie Verhey. Hij was koetsier bij de firma "De Akerboom" in de Stationsstraat.

Naast Van der Hoek woonde de heer Andeweg, een krasse oude baas. Wij noemden hem "de platenplakker", want hij plakte alle reclameplaten op de borden die daarvoor in de stad aanwezig waren. Hij voerde zijn beroep nog uit toen hij al 90 was!

In de Stationsstraat was de rijwielhandel van de heer Küchler en daarachter was zijn smederij die aan de steeg achter ons huis grensde. Küchler stond daar dag en nacht op het ijzer te beuken, soms de halve nacht door. Als je wakker werd luisterde je er een poosje naar maar als kind sliep je weer gauw in. De dagtaken waren zo zwaar dat je ogen vanzelf dicht vielen.

Aan de andere kant van de Stationsstraat was de timmer-

fabriek "De Akerboom", eigenaars waren de gebroeders Van den Berg. Er werden vooral deuren gemaakt. Het materiaal werd, voordat er auto's waren, met paard en wagen af- en aangevoerd. De fabriek is later verkocht aan de firma Ouwenbroek, die er meubels maakte. Alles is gesloopt en op het terrein zijn woonhuizen gebouwd. Tegenover De Akerboom, op de hoek van de Vettenoordstraat, was de machinefabriek van de firma Griffijn. Op de hoek van de Vettenoordskade en de Stationsstraat stond de meubelfabriek van Leeuwis. Daar tegenover was de kleine bakkerij van Don. Het was een echte bakker die zijn brood zelf bakte. Zijn zoon Cor zat bij mij in de klas. Hij moest voor zijn vader elke dag houtkrullen halen bij Leeuwis en wij hielpen hem daar nogal eens mee.

Achter de tuin van Drop, tussen de Prins Hendrikstraat en de Lijnbaan, was de kistenfabriek van Kees van den Burg. Daar was het altijd hard werken voor weinig geld. Toch was je blij als je werk had, want er waren in die tijd ook jongens van 14 jaar die op een kistenfabriek in De Lier werkten. Dat was een hele reis op de fiets: iedere morgen de dijk af via Maassluis naar De Lier en 's avonds weer terug, zes dagen per week.

Helpen in het huishouden en spelletjes

Wij zijn opgevoed met werken, je hoorde altijd bezig te zijn. Op maandag moesten we moeder voor schooltijd helpen met de was: eerst de vloer aanvegen en dan twee emmers water halen bij Nieuwstraten de waterstoker in de Stationsstraat. Dan honderd stampen doen met de stamper in de waston en dan naar school. Die karweitjes deden we wel om de beurt. Mijn moeder begon soms al om 4 uur 's ochtends, vooral in de zomer. Een vrouw had in die tijd veel werk, er waren nog geen wasmachines, geen stofzui-

gers, geysers, koelkasten of c.v. Ook was er nog geen w.c. die was aangesloten op het gemeenteriool. Er was een ton welke 2 maal per week werd opgehaald met een wagen van de Gemeente Reiniging, bepaald geen fris baantje.

Al met al had mijn moeder dus de zorg voor een man en vijf jongens. Het viel soms niet mee om daar de orde onder te handhaven. Kinderen moesten zich in die tijd zelf maar vermaken, speelgoed had je praktisch niet. In de winter waren we veel bezig met figuurzagen. Op straat speelde je met een hoepel, of met sigarettenmerken in plaats van speelkaarten, of je ging knikkeren of vliegeren. Ook speelden we veel verstoppertje, of, zoals wij dat noemden, "les-sie buut". Je haalde natuurlijk ook wel eens kattenkwaad uit, b.v. door twee deuren aan elkaar vast te binden en dan aan de bel te trekken. De mensen stonden dan te rukken en te trekken om de deur open te krijgen en wij stonden op een afstand te kijken hoe het afliep. Als het touw losschoot was het rennen geblazen. Ook maakten we ruitentickers: een lang dun touw waaraan op tien centimeter van het eind een naald was gebonden en aan het eind een broekknoop. De naald werd in de stopverf van het raam gestoken en dan werden er kleine rukjes gegeven aan het touw. De knoop tikte dan tegen het raam. Als de mensen buiten kwamen kijken was er niets te zien natuurlijk. Als kleine jongen had je de grootste lol.

Wij hadden vroeger niet veel om mee te spelen, dus probeerden we van alles. Toen er in de loop van de tijd meer auto's kwamen, werden paard en wagen steeds vaker vervangen door kleine vrachtauto's. Die reden nog niet zo snel en wanneer je zo'n wagen opwachtte op een punt waar hij snelheid moest minderen, bijvoorbeeld de spoorwegovergang, dan sprong je erop en reed je mee totdat de auto moest remmen, of je reed mee tot de spoorwegovergang bij Maas-

De "Kuiperstraatkerk" voor de sloop.

sluis. Je moest dan wel weer terug natuurlijk, meestal te voet. Bij het eraf springen gebeurde het weleens dat je over de straat slingerde, wat dus regelmatig kapotte knieën opleverde.

De zondagen

Wat deden wij op zondag? 's Morgens om tien uur gingen we naar de (Gereformeerde) Landstraat Kerk met drie centen en twee pepermunten op zak. Er waren drie collecten, dus voor iedere zak hadden we één cent. Het collecteren gebeurde nog met een lange stok waaraan een zak was bevestigd. Het werd door een diaken gedaan welke netjes zwarte handschoenen aanhad.

De Landstraat lag en ligt nog ingeklemd tussen de Westhavenkade en de Lijnbaan. Het kerkgebouw zelf lag verscholen tussen de haringvaten, want naast de kerk was de werkplaats van Van Heijst, een haringhandelaar.

De Gereformeerde Kerk in Vlaardingen was in die tijd drie gebouwen rijk: de kerken in de Landstraat, de Binnensingel en de Kuiperstraat. Op de Binnensingel stond het kerkgebouw op de hoek van de 2de Van Leijden Gaelstraat. Alle drie die kerkgebouwen zijn nu verdwenen.

Na kerktijd gingen we naar de zondagschool, die was gevestigd in de Stationsstraat, ons lagere schoolgebouw. Daar had toen de heer Weerheijm de leiding. Hij werd bijgestaan door de heren Post en Koedood. We moesten iedere zondag een tekst en een psalmversje opzeggen en als je het goed kende kreeg je een plaatje met een tekst erop. Kerstmis was het grootste feest van het jaar. Het werd gevierd in de Kuiperstraatkerk. Dominee Hagenbeek had daar de leiding en die wist de kinderen altijd aardig bezig te houden. De heer Kijpe vertelde altijd een kerstverhaal. Aan het eind van het feest werden de leesboekjes uitgedeeld. Die boekjes verschilden van dikte: als je dat jaar goed je best

Ds. E.D. Kraan, gereformeerd predikant in Vlaardingen van 1924 tot 1959.

had gedaan met het leren van je teksten en psalmversjes was het boekje wat dikker, was dat niet het geval dan kreeg je een wat dunner boekje. Daarna kregen we een zak met versnaperingen, een sinaasappel, een kersttimp en een reep chocolade. Dat was voor ons een hele tractatie: daar keken we een heel jaar naar uit. Als je 12 jaar oud was ging je naar de knapenvereniging. Die vergaderde in de consistoriekamers van de kerkgebouwen. Later is o.a. voor dit doel het jeugdhuis gebouwd op de Hoogstraat, achter de Kuiperstraatkerk. Op de leeftijd van 14 jaar gingen we naar de catechesatie bij Ds. Kraan, die was predikant in onze wijk (dominee Hagenbeek had zijn wijk in het westen en dominee Heida in het oosten van Vlaardingen).

Als we 16 jaar waren gingen we naar de tussenafdeling en weer een jaar later naar de jongelingsvereniging. Die werd op zondagavond gehouden in het zaaltje Soli Deo Gloria in de Callenburghstraat. Klaas Torn had daar de leiding. Om beurten moesten we een inleiding maken over een onderwerp dat ons werd opgegeven, bijvoorbeeld over een artikel van de geloofsbelijdenis, kerkgeschiedenis of iets dergelijks. In het jeugdhuis was een bibliotheek waar je de nodige boeken kon halen waaruit je de kennis kon putten voor het betreffende onderwerp.

Als kind gingen we op zondag maar éénmaal naar de kerk, om 5 uur 's middags, maar dat was niet algemeen gebruikelijk. Veel kinderen gingen of moesten tweemaal naar de kerk. Wij zaten altijd op de galerij en onze ouders zaten beneden. Je moest je altijd netjes gedragen, daarom zat achter ons de "hondeslager", dat was een man die de orde moest handhaven. Vroeger liep er wel eens een hond de kerk binnen en die moest dan worden verjaagd door de oppasser, vandaar de naam. Deze man moest de kinderen in de kerk rustig houden. Maakte je teveel lawaai dan kreeg je een standje of een draai om je oren, dus je paste wel op.

Na de lagere school

Toen ik bijna 14 jaar was, mocht ik eindelijk van school af. Al gauw had ik een baas gevonden, de firma Hofland in de 2e Maasboschstraat, een kruideniers- en grossiersbedrijf annex waterstokerij. Ik moest om 8 uur beginnen. Eerst ging ik in de 2e Van Leijden Gaelstraat melk halen om chocolademelk van te maken. Die moest Piet van Toor gaan verkopen langs de haven bij de schepen. Hij had een kar vol met gevulde koeken, spritsen, repen chocolade, zuurtjes en ook de chocolademelk die hij op een petroleumstel warm hield. Als de wagen geladen was moest ik hem helpen deze tegen het viadukt aan het einde van de Binnensingel, ook wel "de tunnel" genoemd, op te duwen.

Hofland tapte ook bier in flessen en priklimonade in kogelflesjes. De limonade werd gemengd met koolzuur en in de fles gespoten, de fles werd daarna omgedraaid en het kogeltje werd hierdoor tegen een rubberen ring geperst door de kracht van het koolzuurgas. Bij gebruik drukte je de kogel naar beneden en het flesje was geopend. Het tapwerk werd verricht door de heer Zoutendijk. Deze ging ook de klanten af voor de grossierderij. De klanten waren de vele kleine winkeltjes die door de hele stad verspreid lagen. Wat Zoutendijk had verkocht, moest ik wegbrengen op de transportfiets. Die fiets had voorop een bagagedrager met daarop een grote mand. Die mand werd volgeladen met boodschappen en ik dan moest maar zien dat ik in het zadel bleef. De fiets was een doortrapper, dus liet ik mijzelf omhoog veren en beklom de fiets. Ik was nog maar een klein ventje en kwam met mijn hoofd maar net boven de mand uit. Je moest erg voorzichtig zijn met afstappen, want de volgeladen fiets was topzwaar en kiepte zo voorover als je niet oppaste.

Hofland was ook voorzitter van de voetbalclub Fortuna. Het speelveld was toen in Vlaardinger-Ambacht, aan de Kethel-

weg, waar nu een bankgebouw staat. De baas leverde de drank die verkocht werd in de kantine, hoofdzakelijk bier en kogelflesjes, en die bestelling moest ik dan met de handkar weg brengen. Dat was voor mij een haast onmogelijk karwei, omdat die kar veel te zwaar was. Ten eerste kon ik de Julianasingel niet op komen, dus moest ik daar aan een voorbijganger vragen om even een duwtje te geven. Vervolgens werd het bij het pad naar het voetbalveld pas echt moeilijk, want dit pad was niet bestraat en het was volkomen onmogelijk om de wagen door het koolas te duwen. Ik moest daar altijd wachten tot iemand mij uit de nood kon helpen.

Ik heb daar één jaar gewerkt en ik verdiende toen fl. 2,50 per week. Na verloop van een half jaar kreeg ik 3 gulden per week.

Onze tuinderij

Vader werkte toen bij een boer aan de Broekweg. 's Morgens om 4 uur ging hij de deur al uit. Als verlichting op zijn fiets had hij een carbidlamp, maar daar was nogal eens wat mee aan de hand. Soms was er teveel water in de carbid gekomen en dan deed de lamp het niet, soms zat er te weinig water in en dan deed hij het ook niet. Er werd dus nogal eens gefoeterd op die lamp. Vader stapte nog op de fiets via de step, een lange moer die gemonteerd was op het achterwiel. Daar zette hij zijn rechtervoet op en met de linker zette hij zich af. Wanneer hij voldoende vaart had ging hij, van achteruit natuurlijk, op het zadel zitten. Er waren veel mensen die zonder zo'n step niet op een fiets konden stappen.

In die tijd was een fiets weelde. Ik kende een arbeider die een heel eind de Holyweg op, bij een boer werkte. Hij moest iedere ochtend en avond een uur lopen en dan moest hij ook nog om 4 uur beginnen. Ook 's zondags moest hij

tweemaal gaan melken. Eigenlijk hadden die mensen geen leven en het werd nog slecht betaald ook.

Vader was in die tijd werkloos geworden en is toen een stuk land gaan huren om er een tuinderij te beginnen. Hij wist wat geld te lenen om 600 ramen te kopen alsmede materiaal dat verder nodig was voor het maken van platglas. Je moest natuurlijk wel enige kennis van zaken hebben om een tuinderij te kunnen runnen. Die kennis kwam van mijn broer Piet, die had een paar jaar tuinderij-ervaring opgedaan. Op zijn 13e jaar ging hij namelijk in Schipluiden werken bij Maarten van Dorp. Op die tuinderij was óók plat glas. Men teelde er sla en komkommers. Hierna heeft hij verdere vakkennis opgedaan bij een tuinder in De Lier, waar hij intern was.

Met Piet's kennis van zaken begon vader dus de tuinderij. Piet was toen 17, ik 15 en Wim 13 jaar. Wim mocht op 1 april van school omdat hij 3 maart jarig was.

Vader huurde 3 ha land aan de Maassluisdijk ter hoogte van de boerderij de Vergulde Hand, tussen de dijk en de Maas. Een gedeelte daarvan was nog grasland en dat moesten we helemaal omspitten.

Het was toen een slechte tijd, ook voor de tuinderij. De eerste sla, gekweekt onder glas, bracht twee cent per stuk op. We waren in de wolken, want dat was toen een goede prijs, maar de volgende dag veilden we weer en toen bracht de sla maar vijftig cent de honderd stuks op. De eerste aardappelen werden geveild in augustus. Ze brachten 20 cent per 25 kilo op, dat was nog minder dan de kostprijs. Er kwam een handelaar uit Maassluis die 40 kisten aardappelen wilde afnemen tegen 40 cent per kist van 25 kilo. We hebben ze geleverd, maar hij moet ze nóg betalen!

In de zomer teelden we prachtige snijbonen, die werden netjes in twee rijtjes in bakken gelegd. Ze brachten echter

maar 3 cent per kilo op.

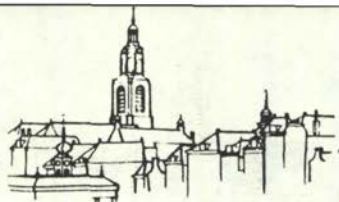
In de herfst veilden we rode kool. Het waren mooie grote kolen, maar we kregen er slechts één gulden en tien cent per 100 stuks voor, het is nu niet meer te geloven. Het eerste jaar hadden we 1000 gulden ontvangen en 900 gulden uitgegeven. Dus hadden we met z'n allen, vier man sterk, zegge en schrijven 100 gulden verdiend in één jaar! U voelt wel dat dit geen vetpot was. Wel hadden we aardappelen en groenten vrij, maar schoeisel en kleding konden we niet kopen. Later is het wel wat beter gegaan, maar het bleef toch armoe troef. We hebben ook een keer in de zomer meloenen onder het glas geteeld, maar die brachten helemaal niets op. Mijn vader besloot toen dat we ze maar moesten gaan uitventen in de stad voor een kwartje per stuk. Het viel niet mee om ze kwijt te raken.

In de herfst kochten we tulpenbollen, dat ging toen per mud. De bollen werden geplant en in het voorjaar gingen we de tulpen uitventen voor tien cent per 12 stuks. Dat was voor ons een aardig inkomen, we waren nu eenmaal niet veel gewend (overigens is hieruit voortgevloeid dat mijn broer Piet en ik in de bloemenhandel terecht zijn gekomen).

In de zomer begonnen we om 5 uur 's morgens en werkten we door tot 's avonds 8 uur. Op zaterdagmiddag gingen we om 5 uur naar huis, dan hadden we een vroegertje.

In de zomer gingen we na het werken altijd zwemmen in de Maas, weer of geen weer. Soms was het zo koud en beefde je zo erg, dat je je kleren bijna niet aan kon krijgen. Maar het was het enige verzetje dat je had.

Op een keer waren we met drie man naar de overkant van de Maas gezwommen. We kwamen terecht op het kruiteiland, dat lag tegenover onze tuinderij. Er stond een huisje op waar buskruit werd bewaard. Na even te hebben rondge-

De verdwenen huisjes langs de Deltaweg. Erachter de Windmill of "De Super". Foto: Randstad Edities.

keken kwamen we tot de ontdekking dat de vloed was opgekomen. De stroom was zo snel dat het onmogelijk was terug te zwemmen. We hebben toen 4 uur zitten wachten op dood tij voor wij de terugtocht konden aanvaarden!

Het land waarop wij tuinierden was eigendom van de Gemeente Rotterdam, maar wij huurden het grootste gedeelte van Siem Moerman die op de boerderij De Vergulde Hand woonde en de rest van Kees Moerman, die woonde op de boerderij net vóór De Vergulde Hand. Naast ons zat nog een tuinder, Piet Maat. Hij kweekte alleen spruitkool en uien. De prijzen waren echter zo slecht dat hij het niet kon bolwerken en er tenslotte de brui aangaf. Hij heeft nog jaren bij mijn broer Wim gewerkt.

Piet had ook een kippenschuurtje staan en dat heb ik van hem overgenomen. Later heb ik er nog een schuur bijgebouwd. Mijn moeder verkocht toen de eieren aan haar deur voor drie cent per stuk. Toen ik in militaire dienst moest, is mijn broer Jac verder gegaan met de kippen. Hij heeft de zaak verder uitgebreid en is later een hoenderpark begonnen. Het is nu gevestigd aan de Maassluissedijk tegenover het Lickebaertbos. Mijn broer Wim heeft daar nog steeds zijn tuinderij.

Bewoners van de Maassluissedijk

Op het land waar mijn vader tuinder was staan nu (1987) tanks van de Hollandse Aardolie Maatschappij. Veel mensen woonden er niet aan de Maassluissedijk. Naast onze tuin woonde Arie Moree met vrouw, drie dochters en een zoon. Hij werkte bij de E.N.C.K., ook wel "de Super" genaamd. Ze bewoonden een houten huis; de man heeft er nog jaren gewoond met zijn oudste dochter.

De twee families Moerman heb ik al genoemd. Tegenover de Vergulde Hand was de boerderij van de gebroeders Son-

neveld, Wout en Gor. In de bocht van de dijk woonde ook nog een broer van Wout en Gor, Bert Sonneveld. Hij had twee dochters en 3 zoons. De oudste zoon is naar Nieuw Zeeland gegaan en de tweede zoon is kruidenier geworden. Bij de tweede kromming in de dijk woonde nog een tuinder, Piet Sonneveld, en daarnaast was een cafeetje. Dit werd gerund door broer en zuster Van Buuren. Dit alles is nu gesloopt.

Bij de spoorwegovergang op de Maassluisdijk bij de E.N.C.K. stonden twee huizen van de N.S. In het ene huis woonde de spoorwegwachter, Soeteman, met zijn familie. In het andere huis woonde eerst de familie Assendelft. Toen die verhuisd waren is daar de familie Van der Ham komen wonen, een weduwnaar met drie zonen.

Bij de E.N.C.K. woonden veel bazen van de fabriek. Ook de bedrijfsleider de heer Struijk woonde met zijn gezin (letterlijk) onder de rook van de fabriek: de daken van de huizen zagen meestal wit van het stof. Verder woonden er de twee families Heinsius, Van Houwelingen, Wiekaart, De Goede, Bachman, Chernainbuck, Kattestaart, Wolthuis, Simons, Dijkhuizen, Nipius, Van Drimmelen, Groen en Schop. Laatstgenoemde was schipper en had zijn ligplaats in de "Superhaven". Verschillende van deze mensen kwamen wel eens groenten kopen op onze tuin.

Gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog

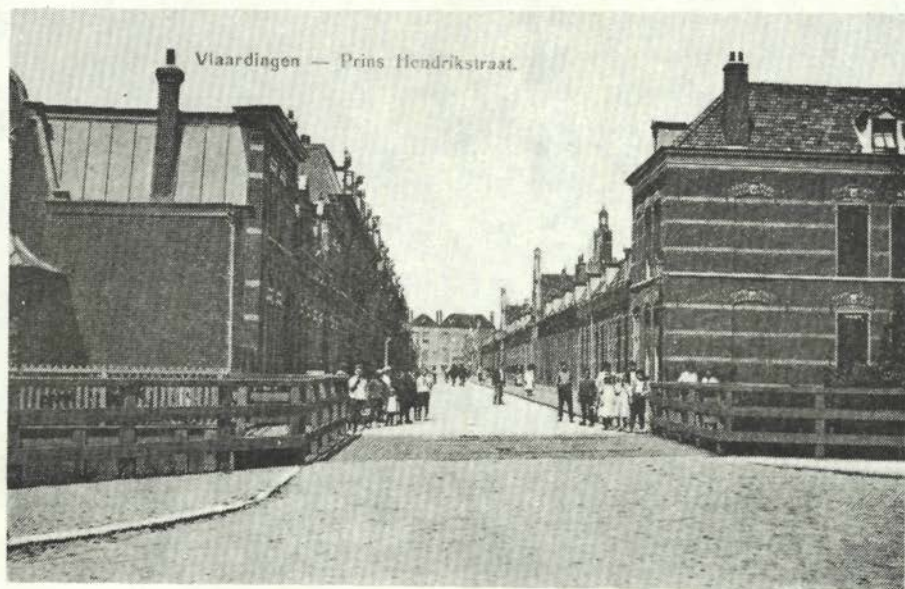
Toen ik tijdens de duitse bezetting in de Tweede Wereldoorlog uit militaire dienst ontslagen was, heb ik, na nog een poosje bij mijn vader te hebben gewerkt, zelf een stuk land gehuurd om aardappelen en groenten te verbouwen. Op een gegeven moment werd ik benaderd door een oud collega uit de militaire dienst die mij vroeg om lid te worden van een verzetsgroep. Na enige aarzeling, gezien de in

bloed gesmoorde poging van de Geuzen, stemde ik toe. Men was nu wel wat voorzichtiger geworden. Zo was het niet toegestaan wapens in huis hebben, de wapens waar we mee oefenden waren opgeslagen in een depot. Je kende alleen je directe commandant en de mannen van de groep waar je bij hoorde: tien mensen. Toch dreigde er altijd gevaar.

Op een dag kwam er een bekende vragen of ik drie handgranaten kon gebruiken en er werd bijgezegd: "Jij weet wel een plekje om ze kwijt te raken aan het verzet." Ik ontkende dit, omdat er dan een openlijke relatie zou ontstaan tussen mij en de ondergrondse. Hij wilde die dingen echter graag kwijt, want hij had ze gestolen van de Duitsers en bij zijn ouders in het fornuis verstopt. Toen zijn moeder in de herfst de kachel aan wilde maken, ontdekte ze handgranaten en kreeg hij de opdracht die dingen zo snel mogelijk kwijt zien te raken. Zodoende kwam hij bij mij terecht. Ik heb die handgranaten bij mijn commandant afgeleverd en ze zijn toen naar het depot gebracht waar de stenguns waren opgeslagen die door de Engelsen waren gedropt. Na enkele maanden kwam Karel, die mij de drie handgranaten had bezorgd, vragen of hij er eentje terug kon krijgen, want hij had hem ergens voor nodig. Ik zei toen dat ik ze in de haven had gegooid, maar hij geloofde mij niet en bleef aandringen.

Nu had mijn vader in die tijd het land aan de Maassluis-sedijk nog en een gedeelte daarvan lag binnen een stelling van het Duitse afweergeschut. Eigenlijk was het verboden om binnen het prikkeldraad aardappelen en groenten te verbouwen, maar het werd oogluikend toegestaan. We hebben toen een gat in het prikkeldraad gemaakt waar we door konden kruipen en zodoende konden we in de stelling van het afweergeschut komen. Daar waren ook handgranaten aanwezig. Ik gaf mijn broer Jac, hij was pas zestien jaar oud, opdracht een handgranaat te pikken. Dat gebeurde en Karel was tevreden, hij had zijn handgranaat. Maanden

Nog een opname van de Prins Hendrikstraat.

later, ik was intussen, op 10 januari 1945, dus 5 maanden voor het einde van de oorlog, getrouwd en mijn vrouw en ik woonden in de Aart van Nesstraat, kwam er een broer van Karel mij vragen of ik bij zijn moeder wilde komen. Wat was het geval? Ze had een handgranaat gevonden in huis. Karel was betrapt bij een inbraak om suiker te stelen van de Duitse Wehrmacht en was daarbij gearresteerd. Hij zat in 't gevang in Rotterdam. Zijn moeder kwam bij hem op bezoek en daar vertelde hij dat ze de bewuste handgranaat maar aan mij moest geven. Zo gebeurde het ook. Je kon nooit voorzichtig genoeg zijn!

Op een keer bracht ik een paar handgranaten bij Toon, mijn groepscommandant. Ook hij was soms wat zorgeloos, want in plaats van die dingen in het depot te brengen, liet hij ze thuis liggen. Toon werd gearresteerd en overgebracht naar Rotterdam. Nu begon in die tijd het Duitse Rijk langzaam ten onder te gaan en ook de Duitsers begonnen gebrek te lijden. De invasie in Normandië was al een feit en sommige Duitsers werden wat soepeler. Er werd onderhandeld over de vrijlating van Toon voor 10 liter jenever en voor die prijs werd hij ook inderdaad bij de S.D. in Rotterdam vrijgekocht.

Na zijn vrijlating mocht Toon niet meer actief deelnemen aan het verzetswerk, dat zou te gevaarlijk zijn. Daarom werd ik bevorderd tot opvolger-groepscommandant en Jan werd groepscommandant.

Toch kwamen we nog eenmaal in de problemen. Onze commandant, een Westlander, Oom Piet genaamd, werd enkele maanden voor de bevrijding gearresteerd en ondergebracht in Hoek van Holland. Er werd in het Westland onderhandeld met de S.D. over vrijlating, maar dit werd verraden en de gehele staf werd gearresteerd. In Hoek van Holland was een spion en die vertelde ons dat oom Piet 's nachts zou worden vervoerd van Hoek van Holland naar Rotterdam. Wij kregen de opdracht om dit transport te onderscheppen.

Een groep werd opdracht gegeven om de dijk op te breken bij de E.N.C.K., dus voor de spoorlijn. Daar splitste de weg zich en kon je of naar Vlaardingen via de Maassluisdijk of over de Parallelweg. De rijksweg van Maassluis naar Vlaardingen bestond nog niet, vandaar dat we dat kruispunt hadden uitgezocht voor ons werk. Wij hadden ons daar verdeckt opgesteld met een stengun onder de jas, maar het liep fout. De Duitsers hadden ons blijkbaar in de gaten en kwamen poolshoogte nemen, dus wij moesten vluchten. In het schemerdonker met een stengun onder je jas! Dat ding was net iets te lang en kwam onder mijn jekker uit. Ik durfde hem ook niet te demonteren, want bij een eventuele arrestatie moest je je kunnen verdedigen, anders werd je neergeschoten. Goede raad was duur. We liepen de Parallelweg af, de 1ste en 2de van Leijden Gaelstraat uit naar de spoorwegovergang aan de halte (station Vlaardingen Oost).

Dat was toen de enige weg richting Rotterdam, dus daar moesten ze in ieder geval voorbij komen. De Spoorwegen staakten en de boomwachter was ondergedoken, daarom konden wij bezit nemen van diens woning. Twee man werden geplaatst in het gebouwtje van waaruit de spoorbomen konden worden bediend en twee man, Arie en ik, kregen opdracht om aan de dijk te gaan liggen naast het zich daar bevindende café om het vuur te openen als de Duitsers met hun gevangenen aankwamen. Twee politieagenten controleerden de auto's en keken met schijnwerpers naar binnen of de gevangenen aanwezig waren. Als dit zo was zou naar ons worden doorgeseind dat we het vuur moesten openen. Dood of levend, we moesten hem hebben! Heel onze organisatie hing er vanaf, want als oom Piet ging doorslaan werden wij ook gearresteerd. Gelukkig liep alles goed af. Oom Piet werd vervoerd naar Den Haag, in plaats van naar Rotterdam. Met de bevrijding was hij nog in leven en werd bevrijd door de Engelsen.

Tot slot

Nog één keer de Prins Hendrikstraat en omgeving. Veel namen ben ik vergeten, maar enkele wil ik er nog noemen, vooral van kinderen die bij ons op school gingen.

In de Prins Hendrikstraat woonde de torenwachter en ook twee fondsboden, Giethoorn en Harlof. De laatste had in plaats van een geldtas een lederen beurs. Dit was een zakje met een touwtje eromheen waarmee je het zakje dicht kon trekken. Wekelijks kwam hij aan de deur voor een paar centen voor het begrafenisfonds. Dat was toen 2 centen per week per persoon.

Verder woonden er twee mensen die met een handwagentje langs de deur met petroleum ventten, de heren Poot en Bel. Van der Toorn ventte met bokking. Ook woonde er een timmerman, Van Ekelenburg, die hielp altijd de erepoorten opzetten op Koninginnedag. Naast hem woonde de familie Groeneveld. Zoon Jan ging bij ons op school, hij was de langste van de hele straat. Verder woonden er de families Van der Schee, Bronwasser, Moerman en Den Draak.

Aan de overzijde van de Vettenoordstraat woonde de familie de Wed. Jans, Van Toledo, Van der Zwan, Van Velzen, Van Bree, Groeneveld, Hoogerwerf, Van Stein, Warnaar, Korpershoek, Schilder, en Vooijs.

Aan de sloot woonde de familie Van Marion. Die sloot was het afvoerkanaal van de Vettenoordspolder. Het gemaal stond op de Westhavenkade en pompte het water in de haven.

De meeste kinderen van bovengenoemde mensen gingen bij ons op de lagere school, zodoende heb ik die namen onthouden. Ook van de tuin van Drop gingen veel kinderen bij ons op school, de kinderen Doodewaard, Oudenaarden, Dijkman, Boender en Van der Pijl, om er maar enkele te noemen. Ook woonden daar de families Van Nes, Meijer en

Braad. In de Stationsstraat woonden er ook verschillende kinderen die met ons naar school gingen. Ook hier enkele namen van Plantinga, Don, de bakker en De Bloemen, een schoenmaker. Deze laatste liep ook achter de ziekenwagen die toen in de toren werd gestald.

Ik heb getracht mijn jeugd te verwoorden totaan mijn huwelijk. Er is ontzettend veel veranderd na de oorlog. De echte armoede is verdwenen, er wordt wel dikwijls geklaagd. Dan denk ik maar: "Wij hebben het toch veel beter dan vroeger, dus laten we tevreden zijn." In onze jeugd hadden we geen vooruitzichten, maar de tijden zijn veranderd. Eigenlijk is het niet te vergelijken. Iedere tijd heeft zijn eigen bekoring en zijn moeilijkheden. Dat is en blijft zo, het hele leven door!

NOG EENS: BOMMEN OP VLAARDINGEN

Harm Jan Luth, Gemeentelijke Archiefdienst

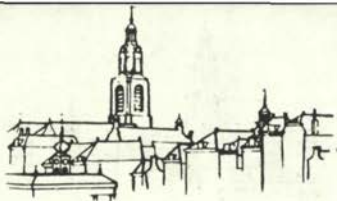
In mijn vorig artikel (Tijd-Schrift nr 38, blz. 87-96) over het bombardement op de Hoogstraat en omgeving liet ik in het midden of het Engelse dan wel Duitse bommen waren die Vlaardingen op 11 oktober 1940 troffen.

Absolute zekerheid is er nog steeds niet, maar naar aanleiding van diverse informatieve reacties die ik van ooggetuigen en bijna-ooggetuigen kreeg, moet ik nu aannemen dat het Duitse bommenwerpers waren die Vlaardingen in rouw dompelden.

Mevrouw A. Plomp-de Bruijn reageerde ook naar aanleiding van het vorige Tijd-Schrift en attendeerde mij op een ander bombardement waarbij ook een dode viel te betreuren.

In Tijd-Schrift nr 33, blz. 29 wordt dit bombardement, overigens zonder vermelding van een slachtoffer, genoemd bij 24 april 1942. Mevrouw Plomp meende dat deze datum onjuist was en een onderzoek op het Stadsarchief, waarvan nu een kort verslag volgt, stelde haar in het gelijk.

In de nacht van donderdag 26 op vrijdag 27 maart 1942 dook om kwart voor één een Engels vliegtuig met afgezette motoren in glijvlucht op boven de Geraniumstraat in het voormalige Vlaardinger-Ambacht, waar het 2 grote bommen, 4 kleinere bommen en een luchtfakkel afwierp. Het is niet ondenkbaar dat het Duitse afweergeschut bij boerderij Hoogstad het doelwit was. Helaas verwoestten de bommen enkele woningen in de Geraniumstraat, waaronder het pand Geraniumstraat 31, bewoond door de familie Bongers. Bo-

vendien werd glasschade geconstateerd bij de omliggende huizen (Geraniumstraat 17-32, 34, 36, 38, 40 en 42 en Rozenlaan 110, 112, 114, 116, 118, 120, 122, 124, 128, 130 en 132). Jantje (Jan Johannus Bongers, 11 jaar oud) werd in zijn bed getroffen door één van de 4 kleine (brand)bommen en was op slag dood. Vader L. Bongers was op dat moment in Frankrijk, zodat het Gewestelijk Arbeidsbureau zich onmiddellijk inspande om hem te waarschuwen en terug te laten komen. Het huis was een ruïne, zodat moeder Bongers en haar twee andere kinderen voorlopig bij burens werden ondergebracht. Ook de bewoners van de andere verwoeste panden werden door de luchtbeschermingsdienst bij familieleden ondergebracht. Een EHBO-ploeg verzorgde ter plaatse vijf mensen die licht gewond waren door rondvliegend glas. De twee grote- en twee van de kleinere bommen raakten geen doel en sloegen kraters in de grond vlak achter de rij huizen van de Geraniumstraat. De andere twee kleinere bommen explodeerden op het dak van het huis van de familie Bongers en op het trottoir. Op 30 en 31 maart zorgde feuerwerker Hübinger van de Duitse Wehrmacht voor het onschadelijk maken van de blindgangers. De rouwende familie Bongers werd door het Gemeentebestuur een nieuw huis in de Babberspolder ter beschikking gesteld.

Bronnen

Dag- en nachtrapporten van de gemeentepolitie en van de luchtbeschermingsdienst, respectievelijk inv. nr 505 van het politiearchief en inv. nr 147 van de handschriftenverzameling, aanwezig op het Stadsarchief.

LIEFDADIGHEID ANNO 1696

Harm Jan Luth, Gemeentelijke Archiefdienst

Bijna 300 jaar geleden, toen verzekeringen nog niet bestonden, was het een vrijwel onoverkomelijke ramp als iemands bezittingen door brand werden verwoest. Dit laatste overkwam op 25 mei 1696 Abram van der Eijck, een boer die aan de Kethelweg woonde. Hoe men toen in dergelijk situaties handelde kunt u lezen in de resoluties (=besluiten) van de schout, ambachtsbewaarders en schepenen van Vlaardingerambacht, die bij de Gemeentelijke Archiefdienst berusten.

Van het besluit betreffende de genoemde Abram van der Eijck volgt nu een afschrift:

"Vergaedering van schout, ambachtsbewaerderen ende schepenen van Vlaerdinger Ambacht den 2den julij 1696.

Op het versoeck van Abram van der Eijck, bouwman in desen ambachte, ter occasie (=ter zake van) dat zijn huijs ende wooninge aen de Kethelwegh onder desen ambachte op den 25 mej iongstleede door brant totaliter is geconsumeert geworden ende hij daerdoor tot armoede gebracht, dat een collecte over ende in desen ambachte voor hem, zijn vrouw ende vier kinderen mochte werden gedaen, is bij pluraliteijt (=meerderheid) van stemme geresolveert (=besloten) omme door desen ambachte collecte te moge geschiede van een vrijwillige gifte van de opgesetene (=ingezetenen) van desen ambachte te versoecken ende in een beslotene busse te ontfange ende dat het selve tot een ieders advertentie publicc sal moge werde afgelese."

Bron:

Oud Archief Vlaardingerambacht, inv. nr 1, folio 90 verso.

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van de artikelen komt volledig voor rekening van de auteurs.

Agenda 1988/1989

Donderdag 22 september 1988.

"De Geuzen in historisch perspectief"

Lezing met dia's over het Geuzen-verzet in de 16e en 20e eeuw, door de heer P. van der Harst van de Stichting Geuzenverzet 1940/1945.

Zaal: De Valkenhof, Frank van Borselenstraat.

Aanvang: 20.00 uur.

Zaterdag 8 oktober 1988.

Najaarsexcursie.

Deze excursie voert ditmaal naar Maassluis, alwaar de zogenaamde "historische kilometer" wordt gelopen. Dit houdt in dat onder deskundige leiding over een afstand van 1 kilometer historisch belangrijke gebouwen worden bekeken.

Aanvang: 10.30 uur vanaf het parkeerterrein achter de Nieuwstraat/Zuidvliet in Maassluis.

Hebt u geen vervoer of hebt u enige plaatsen over in uw auto, neemt u dan contact op met de heer Westerdijk (tel. 4740705), de heer De Baan (tel. 4350221) of de heer Van de Wetering (tel. 4344649). Om ongeveer 12.00 uur is de excursie afgelopen en kunt u desgewenst de twee musea in Maassluis gaan bekijken.

Dinsdag 25 oktober 1988.

"De kaart van de Drie Schieën, anno 1512"

Lezing met dia's over een van de oudst-bekende kaarten van deze omgeving, door de heer F.W. van Ooststroom.

Zaal: Drieënhuysen, Willem de Zwijgerlaan 470.

Aanvang: 20.00 uur.

Dinsdag 22 november 1988.

"De geschiedenis van de Coöperatie in Vlaardingen"

Lezing met dia's en klankbeelden door de heer H. van der Lee, adviseur Nationaal Coöperatiemuseum.

Zaal: De Hoogkamer, Van Baerlestraat 252.

Aanvang: 20.00 uur.

Dinsdag 24 januari 1989.

"Hoe vlaardings is ons Vlaardings?"

Lezing met geluidsfragmenten en dia's door Prof. Dr. C. van Bree (oud-Vlaardinger, momenteel hoogleraar Nederlandse Taal en Letteren aan de Rijksuniversiteit Leiden).

Zaal: De Serre, Goudsesingel 21.

Aanvang: 20.00 uur.

Dinsdag 21 februari 1989.

Algemene ledenvergadering, gevolgd door:

"Vlaardingse apothekers door de eeuwen heen"

Lezing met dia's door apotheker E.V.A. Dekker.

Zaal: De Bethelkerk, Burg. Verkadesingel 26.

Aanvang: ledenvergadering 19.30 uur, lezing 20.30 uur.

Dinsdag 21 maart 1989.

"Vlaardings' Havenhoofd"

Lezing met dia's door M.A. Struijs, medewerker van het Vlaardings Gemeentearchief.

Zaal: Drieënhuysen, Willem de Zwijgerlaan 470.

Aanvang: 20.00 uur.

Dinsdag 25 april 1989.

"Vlaardingen in oude ansichten (deel 3)"

Een wandeling door Vlaardingen aan de hand van historische ansichtkaarten, verteld door C. van IJperen en in overvloei-projectie vertoond door A. Ouwendijk.

Zaal: Triangel, Fransenstraat 14. Aanvang: 20.00 uur.

Dinsdagen 9 en 16 mei en maandag 22 mei 1989.

Bezoek onder leiding van J. Anderson aan zijn Streekmuseum Jan Anderson. Tijdens deze bijeenkomsten (waarvan de programma's identiek zijn en uitsluitend geprogrammeerd om zoveel mogelijk leden tot een bezoek in staat te stellen) zal de kollektie en historische expositie door de Verzamelaar zelf worden getoond en toegelicht.

Streekmuseum Jan Anderson, Kethelweg 50.

Aanvang: 20.00 uur.

Opgave vooraf is noodzakelijk (met vermelding van de gewenste datum) overdag bij Drukkerij A. Ouwendijk & Zn., Kortedijk 16-a-b (naast de molen), tel. 010-4353322.

Mei 1989.

Voorjaarsexcursie.

Nieuwe historische uitgaven

"Vlaardingen in beeld 1945 - 1964", door M.P. Zuydgeest en A.J. van Druten. Een aantrekkelijk boek met vele foto's van diverse verdwenen plekjes in Vlaardingen alsmede foto's van de Vlaardingse visserij. Verkrijgbaar in de boekhandel. \$ 29,90

Historisch Jaarboek in de aanbieding.

Hebt u nog niet alle delen?

DAN IS HIER UW KANS!

Wij bieden u de jaarboeken 1977, 1978, 1979, 1980 en 1981 aan voor de *zeer lage prijs* van \$ 7,50 per stuk. Wilt u ze alle vijf tegelijk kopen, dan is de prijs voor het hele pakket van vijf boeken slechts \$ 35,00.

Zolang de voorraad strekt zijn de boeken verkrijgbaar bij de Vlaardingse boekwinkels en bij het bestuurslid W. den Breems, Arnold Hoogvlietstraat 69 in Vlaardingen, tel. 4346864.

In elk boek staan niet alleen de kronieken van het voorafgaande jaar, maar ook die van 50 jaar ervoor. Verder interessante artikelen over allerlei onderwerpen betreffende de historie van onze stad.

In het volgende Tijd-Schrift (onder voorbehoud)

- Matthijs Struis : Havenponten in Vlaardingen
- Jan van Hees : Slagers in Vlaardingen
- P. de Goede : Wandel met mij mee
- Verenigingsmededelingen en dergelijke

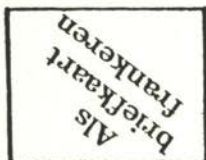

Nog geen lid van de

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN ?

Maar wel geïnteresseerd in publikaties zoals dit Tijd-Schrift ?

Invullen en opsturen van onderstaande kaart zorgt ervoor dat u de verenigingspublicaties, zoals het Historisch Jaarboek Vlaardingen en Tijd-Schrift, als lid krijgt toegezonden!

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

Ledenadministratie

Hazelaardreef 65

3137 CG VLAARDINGEN

LEDEN WERVEN LEDEN !

Geeft u dit en voorgaande Tijd-Schriften en ook de fraaie Historische Jaarboeken eens ter lezing aan uw familie, vrienden en kennissen die nog geen lid zijn van de Historische Vereniging Vlaardingen. In de meeste gevallen zal dat tot resultaat hebben dat u de onderstaande bon voor hen kunt invullen!!

hierlangs afknippen

Voor de betaling van de contributie wordt u een acceptgirokaart toegezonden. Als welkomstgeschenk ontvangen nieuwe leden zolang de voorraad strekt het laatst verschenen nummer van Tijd-Schrift, anders een voorgaand nummer.

hierlangs afknippen

Ondergetekende,

Adres:

Postcode en woonplaats:

geeft zich hierbij op als lid van de

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

tegen een contributie van \$ 28,- per jaar.

Datum: _____

Handtekening:

Verantwoording illustraties

- Pagina 4: collectie J. van Hees.
Pagina 38: zie aldaar.
Pagina 44: collectie P.J. Westerdijk.
Pagina 54: collectie F.W. Assenberg. Deze pentekening maakt deel uit van de Cartotheek Vlaardingen, nr. 1-2.
Pagina 62,64,72: collectie fam. B. Poot.
Pagina 112: onbekend.
Overige pagina's: verzamelingen Stadsarchief Vlaardingen.

HISTORISCHE VERENIGING VLAARDINGEN

- Secretariaat : Dhr C. Hart
Prins Bernhardlaan 12
3135 JB Vlaardingen
telefoon: 010 - 4347063
- Postgiro : 750978 t.n.v. penningmeester
- Ledenadministratie : Mevr W. v.d. Velden-van Hees
Hazelaardreef 65
3137 CG Vlaardingen
telefoon: 010 - 4742214
- Verkoop losse uitgaven : Dhr W. den Breems
Arnold Hoogvlietstraat 69
3134 CB Vlaardingen
telefoon: 010 - 4346864
- Redactie-adres Tijd-Schrift: Dhr F.W. Assenberg
Riouwlaan 63
3131 NK Vlaardingen
telefoon: 010 - 4342896
-